

LUND UNIVERSITY

Criminality, incarceration and control in Nordic Island societies: The Faroe Islands, The Åland Islands, Iceland and Greenland.

Mallén, Agneta; Nyborg Lauritsen, Annemette; Giertsen, Hedda; Gunnlaugsen, Helgi

2016

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Mallén, A., Nyborg Lauritsen, A., Giertsen, H., & Gunnlaugsen, H. (2016). *Criminality, incarceration and control in Nordic Island societies: The Faroe Islands, The Åland Islands, Iceland and Greenland*. Scandinavian Research Council for Criminology.

Total number of authors:

4

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Indhold

Indledning	3
Deltagere	4
Program – arbejdsgruppeseminar, Færøerne 2.-6. November 2015	5
Workshoppræsentationer	9
Can Prison Walls be Broken: The Prison Situation in Iceland, ved Helgi Gunnlaugsson.....	9
Åland – dess särdrag och kriminalitet, ved Agneta Mallén	21
Grønlands skyggeside – myten om landet uden fængsler, ved Annemette Nyborg Lauritsen	34
Fængselsstraff og Rehabilitering: Bruk og begrundelser, ved Hedda Giertsen.....	45

Indledning

Kriminalitet, frihedsberøvelse og kontrol i nordiske ø-samfund er tema for en arbejdsgruppe, som tager sigte på at beskrive, hvordan konflikter og lovbrud håndteres i de fire ø-samfund : Færøerne, Åland, Island og Grønland. Med støtte fra NSfK afholdte arbejdsgruppen d. 2.-6. november 2015 sit første seminar på Færøerne. Hensigten med mødet var:

”De fire nordiske ø-samfund har store forskelle både kulturelt og historisk i forhold til, hvorledes, der er opnået selvstyre/selvstændighed og i hvilken grad. Samtidig har de på nogle områder flere træk til fælles med hinanden end med de øvrige nordiske lande: Små befolkninger, der lever i afsondrede ø-samfund, geografisk isoleret fra andre lande. Hårde livsvilkår, der er meget afhængig af naturen. Småsamfund, med en stærk synlighed og afhængighed af hinanden, og hvor hverdagslivet er underlagt stærke traditioner. Og i forskellige grader kampen for selvstyre og selvstændighed. Forhold, der muligvis kan spille ind på konflikthåndtering, syn på lovbrud og indflydelse på egen retspolitik. Der findes en del kriminologisk forskning vedr. Island, meget lidt vedr. Grønland, og endnu mindre kriminologisk forskning, hvad angår Færøerne og Åland. Da det er hensigten at skabe viden om forskelle og ligheder indenfor kriminalitet, frihedsberøvelse og kontrol i disse lande, ønskes det at arrangere et arbejdsgruppe-seminar, der sætter fokus på dette tema, og skaber kontakt mellem nordiske forskere med interesse for området” (NSfK-ansøgning 2015).

I dagene på Færøerne deltog fire arbejdsgruppemedlemmer. Arbejdsgruppen havde søgt og fået midler til seks medlemmer, men desværre blev to medlemmer forhindret i at deltage.

Dagene blev for det første brugt til orientering om det færøske kriminalitetsbillede og besøg hos relevante myndigheder (se program de næste sider). For det andet blev der afholdt en heldags workshop, hvor de fire ø-samfunds særpræg i forhold kriminalitet, frihedsberøvelse og kontrol blev præsenteret, diskuteret og forsøgt sat ind i et større nordisk billede.

Indenfor det kriminologiske forskningsfelt er det tydeligt, at Færøerne og Åland er blandt de mindst beskrevne samfund i norden. For ligeledes at få indblik i forholdene på Åland planlægger arbejdsgruppen et lignende seminar på Åland i efteråret 2016.

<http://www.jus.uio.no/ikrs/om/aktuelt/aktuelle-saker/2016/arbejdsgruppe-kriminalitet-nordiske-o-samfunn.html>

Deltagere

Åland

Agneta Mallén

Universitetslektor, FD

Sociologiska institutionen vid Lunds
Universitet

Box 114

S-221 00 Lund

+46 46 2228832

Agneta.mallen@soc.lu.se

Grønland

Annemette Nyborg Lauritsen

Lektor

Afdeling for Samfundsvidenskab,
Ilisimatusarfik/Grønlands Universitet

Postboks 1061

3900 Nuuk

+299-56 25 27

anla@samf.uni.gl

Island

Helgi Gunnlaugsson

Professor

Universitetet i Island

101 Reykjavik

Island

00354-525-4505

helgigun@hi.is

Norge

Hedda Giertsen

Professor

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Universitetet i Oslo

Postboks 6706 St. Olavs Plass

0130 Oslo

+47-22850144

Hedda.giertsen@jus.uio.no

Program – arbejdsgruppeseminar, Færøerne 2.-6. November 2015

Mandag d. 2. november 2015

- Kl. 13.55** **Ankomst:**
Agneta, Hedda og Annemette ankomst.
- Kl. 16.00** Helgi ankomst. Helgi henter lejebil i lufthavn.
- Indkvartering:**
Hotel Tórshavn,
Tórsgøta 4,
FO-100 Tórshavn
- Kl. 19.00** Fælles middag – evt. i hotellets restaurant

Tirsdag d. 3. november 2015

- Kl. 08.30** **Besøg i Kriminalforsorgen i Frihed, Húsabrúgv 11**
(i den gamle bydel Tinganes).
- Kontaktperson: Eliesar Esmarsson Jacobsen, tlf. +298-663801,
e-mail: eliesarEsmarsson.Jacobsen@kriminalforsorgen.dk
- Besøg på Politigården, Yviri vid Strond 15-17 (tæt på havnen)**
- Kl. 10.00-11.00** SSP-betjent Mariann Reinert om SSP-arbejdet.
- Kl. 11.00-12.00** Vicepolitimester Martin Gravesen om politiets arbejde.
- Kontaktperson: Martin Gravesen, tlf. +298-351421/ 211330
e-mail: MPG001@politi.dk

Kl. 12.00-13.30 Frokost et sted i byen!

Kl. 13.30-14.30 **Besøg i retten, C. Pløyensgøta 1**

Kontaktperson: Kontorleder Áki Andreassen, tlf. +298-311003
e-mail: AKI@sorinskrivarin.fo

Kl. 15.00 **Besøg i rigsombuddet**, kontaktperson: Monica Hjelm Rasmussen.

Onsdag d. 4. november 2015

Arbejdsgruppemøde i Arresten, Arresthuset i Torshavn

Kontaktperson: Anna D. Háberg, tlf.: +298-286561
e-mail: AnnaDitleifsdottir.Haberg@kriminalforsorgen.gl

Kl. 08.30-9.30

Can Prison Walls be Broken: The Prison Situation in Iceland
Ved Helgi Gunnlaugsson

Iceland has one of the lowest prison populations in the world with a rate of about 50 per 100 thousand inhabitants. At the same time a major pressure is building up in the prison system with about 450 offenders on a waiting list to serve their prison sentence. In this presentation the current prison situation in Iceland will be described; the prison institutions, inmates, range of sentencing practices and causes of incarcerations. Moreover, an analysis of new criminal justice policies will be provided, including the construction of a new prison in the capital area, to be opened next year.

Kl. 09.30-10.30

Åland - dess särdrag och kriminalitet
Ved Agneta Mallén

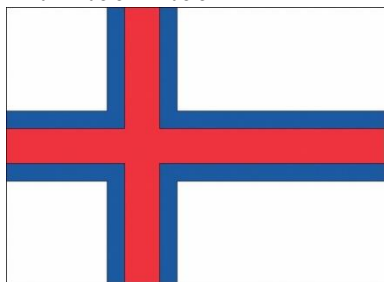

Åland omfattar cirka 6 500 öar och skär; landskapet sträcker sig över 1 500 km² och har ca 29 000 invånare. Landskapet består av skärgårdskommuner samt av fasta Åland med huvudstaden Mariehamn. I detta paper kommer jag att presentera Åland och dess statskicks, politik och rättsliga organ. Jag diskuterar kriminologiskt relevanta särdrag som uppstår pga. geografi, självstyre och skatteområde. Jag presenterar även påföljder och anmälan av brott samt upplevelsen av trygghet och rädsla för brott i landskapet.

Kl. 10.30-11.00

Rundvisning i Arresten (tidspunktet endnu ikke helt fastsat med Anna)

Kl. 11.00-12.00

Kriminalitet og kriminalforsorg på Færøerne

Ved fhv. kriminalforsorgsleder Karin Kjølbro

Kl. 12.00-13.00

Frokost i Arresten

Kl. 13.00-14.00

Grønlands skyggeside – myten om landet uden fængsler

Ved Annemette Nyborg Lauritsen

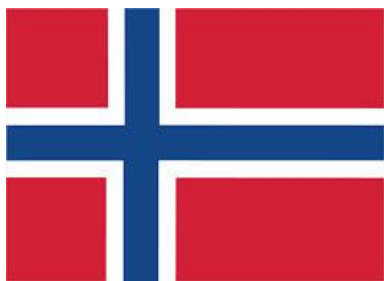
Gennem årtier er det lykkedes at fastholde billedet af Grønland som landet uden fængsler. I 2018 får Grønland sit første lukkede fængsel, og med dette sker et brud med den oprindelige ideologi, der lå bag Grønlands første kriminallov, hvor gerningsmandsprincip og princip om resocialisering var de bærende elementer.

I mit oplæg præsenteres den grønlandske anstalt som institution, fangetal og en karakteristik af landets fangebefolkning. Herunder de problemer der opstår med det grønlandske justitsområde som et dansk ansvarsområde vs. socialområdet som et grønlandsk anliggende.

Kl. 14.00-15.00

Norsk fengselspolitikk

Ved Hedda Giertsen

- En *kort* beskrivelse av dagens innesperring og i andre nordiske land. Noen kjennetegn ved fangebefolkningen.

- Fire kjennetegn ved fengselspolitikken. Norske erfaringer som innlegg i diskusjoner om fengselsstraff og velferd. Kan dette ha betydning i diskusjoner om bruk av fengsler i nordiske øy-samfunn?

Kl. 15.00-15.30

Kaffepause

Kl. 15.30-??

”Næste Skridt”

- Oppsummering og fremtid

- Udarbejdelse af NSfK-rapport
- Et evt. nyt møde/seminar næste år?
- Ny ansøgning til NSfK?
- Andet?

Torsdag d. 5. november 2015

Kl. 09.30-11.00   **Besøg på Færøernes Universitet**
Kontaktperson: Hans Andrias Sølvará,
e-mail: hansas@setur.fo

Kl. 13   Frokost Nordens Hus

Kl. 16   **Besøg i detentionen, Klaksvik**

Workshoppræsentationer

CAN PRISON WALLS BE BROKEN: THE PRISON SITUATION IN ICELAND

ved Helgi Gunnlaugsson

Indledning

Island omtales normalt som et land med lav kriminalitet der er præget af de samfundsmæssige kendetegn, der er typisk for denne gruppe samfund. Men stemmer denne forestilling overens med statistikken over forskellige kriminaldata så som antallet af fængslinger og tilbagefald til kriminalitet efter strafafsoning. Hvad kendetegner Islands fængselsinstitutioner? Hvad er en typisk dom for forskellige forbrydelsestyper? Hvordan har udviklingen gennem de seneste år været hvad angår forbrydelseskategorier og afstraffelse? Jeg vil i dette afsnit forsøge at finde svar på disse spørgsmål, og andre, ved hjælp af offentlige kilder, officiel statistik, nyhedsartikler og tidligere forskning inden for emnet.

Island har gennem de seneste år oplevet såvel indre som ydre forandringer. Landets befolkning blev mere end tredoblet gennem det 20. århundrede og vokser fortsat: fra 280.000 indbyggere i 1999 til godt 330.000 i 2016. Samtidigt er landet nu åbent over for omverdenen, hvilket bl.a. har givet sig udslag i en tilstrømning af immigranter. I 1999 var ca. 2,4% af befolkningen født i et andet land, mens tallet for 2015 var hele 8%. Islands samfundsmæssige struktur har således undergået en betydelig ændring gennem det seneste årti, især i forbindelse med et voldsomt økonomisk opsving efter årtusindskiftet og et pludseligt sammenbrud af økonomien i 2008. Hvilken indflydelse vil en sådan økonomisk rutsjebanetur have på kriminalitetsbekæmpelse i landet?

Fængselssituationen i Island

Den islandske stat ejer og driver alle fængselsinstitutioner i landet (se Islands Kriminalforsorg, 2016). Islands Kriminalforsorg, der blev grundlagt i 1989 efter skandinavisk forbillede, administrerer den daglige drift af alle disse institutioner. Islands fængsler er opdelt i to kategorier, fængsler for afsonende fanger og dels detentioner for arresterede personer eller personer der holdes i isolation under efterforskningen af deres sager (se også Gunnlaugsson, 2011).

Islands Kriminalforsorg havde i begyndelsen af 2016 fem fængsler i drift, hvor dømte fanger afsonede deres straf. Det samlede antal fængselsceller var ca. 155. Fængslerne ligger i forskellige dele af landet: ét i Reykjavik, to i Sydvestisland (Litla-Hraun og Sogn), et i Vestisland (Kvíabryggja) og et i Nordislands største by, Akureyri. Kun fængselsbygningen i Reykjavik er oprindeligt opført med dette formål for øje, og da allerede i 1874. De resterende fire tjente tidligere andre formål, før de blev ombygget til fængsler. Et nyt og moderne fængsel, som vil afløse det over 100 år gamle fængsel i Reykjavik, er nu under opførelse på Hólmsheiði, umiddelbart uden for Reykjavik.

Reykjavik fængslet fra 1874. Kilde: www.fangelsi.is

Varetægtsafdelingen er i det største af fængslerne, Litla-Hraun, som kan beskrives som et højsikkerhedsfængsel og ligger i nærheden af to små fiskerlandsbyer ca. 60 km sydøst for Reykjavik. Afdelingen vil senere på året 2016 blive overført til det nye fængsel på Hólmsheiði. Mere en halvdelen af alle indsatte i Island, eller 87 personer, sidder i fængslet Litla-Hraun. Tallet omfatter også varetægtsfængslede personer. Det gamle fængsel i Reykjavik har celler til 12 personer og anvendes hovedsageligt som modtagelsessted for nye fanger. Fangerne opholder sig som regel ikke længere end nogle få dage eller uger, før de bliver overført til andre fængsler. Før 1989 havde Island ikke noget specielt kvindefængsel, og kvindelige fanger blev opbevaret i de samme fængsler som mandlige indsatte. Kópavogur fængsel blev åbnet i 1989, hvor alle kvindelige fanger indtil 2015 herefter afsonede sin straf, hvor det blev lukket. Fængslet havde plads til 12 indsatte, hvoraf sædvanligvis fire til syv var kvinder, og de overskydende celler blev benyttet til mandlige fanger. Det nye fængsel på Hólmsheiði vil omfatte en afdeling for kvindelige indsatte. Fængselsafdelingen i Akureyri i Nordisland er i politistationens bygning og er for nylig

blevet moderniseret. Den har plads til 10 indsatte og er hovedsageligt beregnet til kortere afsoninger. Endelig er der et fængsel i Vestisland, Kviabryggja, som ligner en ganske almindelig landbrugsejendom og i realiteten er et åbent fængsel. Dette fængsel har plads til 22 indsatte og er ligeledes for nylig blevet moderniseret. De fleste bankmedarbejdere og -direktører, der nu afsoner straf for forbrydelser begået i forbindelse med det islandske banksammenbrud, sidder i Kvíabryggjafængslet. Endnu et åbent fængsel, Sogn, blev åbnet i 2012 og ligger ca. 20 km fra sikkerhedsfængslet Litla-Hraun i Sydvestisland.

Litla-Hraun fængslet i Sydvestisland. Kilde: www.fangelsi.is

Den samlede fængselskapacitet i Island i begyndelsen af 2016 var omkring 155 celler, som alle har været fuldt udnyttede gennem de seneste år. Det er bemærkelsesværdigt at Islands samlede fængselskapacitet til trods for en markant befolkningsstigning gennem de seneste årtier ikke er steget væsentligt siden midt i 90'erne, hvor kapaciteten var omkring 140 (Gunnlaugsson og Galliher, 2000). Antallet af fanger var i 2009 omkring 145 og i 2016 ca. 155. Dette antal, som i øvrigt er det højeste nogensinde, viser at Island alligevel har et lavt forholdstal hvad angår indsatte pr. 100.000 indbyggere, eller 50, som er lavere end i næsten alle andre europæiske lande. Selv om antallet af indsatte ikke nødvendigvis genspejler samfundets kriminalitetsprocent, så synes tallet under alle omstændigheder at antyde at Island er et land med lav kriminalitet.

Nye fængslet på Hólmsheiði udenfor Reykjavik. Kilde: www.fangelsi.is

Kriminalitetsstatistik

Det årlige antal af personer under Islands Kriminalforsorg, kategoriseret efter dom, viser en markant stigning fra 2000 til 2008 (Islands Kriminalforsorg, 2009). Antallet af bødestraffede fordobledes fra i alt 639 i 2000 til 1519 i 2008. Langt de fleste bøder blev givet for trafikforseelser, såsom spirituskørsel, eller for overtrædelse af narkotikaloven. Vi ser også en klar stigning i betingede domme, eller fra i alt 447 i 2000 til 588 i 2008, hvor de dømte ikke behøver afsone deres straf hvis de opfylder bestemte betingelser. Stigningen i bødestraffe og betingede domme udgør ikke noget pres på fængselskapaciteten, hvis de dømte vel at mærke betaler deres bøder og opfylder de satte betingelser. Som situationen er i dag, hvor fængselskapaciteten er fuldt udnyttet, er det muligt at en del fængselsdomme forældes og derfor ikke bliver afsonet.

Ser vi nærmere på antallet af fængslinger, kan vi se en konstant stigning fra 2000 til 2008, eller fra 313 til 416 ubetingede fængselsdomme. Derimod synes antallet at have været meget konstant fra 90'erne til og med 2000 (Gunnlaugsson og Galliher, 2000). Denne stigning i antallet af ubetingede domme i de seneste år har lagt et stort pres på fængselssystemet, som ikke er blevet mødt med opførelse af flere fængselsfaciliteter. Resultatet er ikke alene at Islands fængselsceller konstant er fuldt udnyttede, men også at der på grund af manglende fængselsplads har dannet sig en lang venteliste af forbrydere, som afventer plads til at afsone deres straf. I november 2009 stod ca. 240 personer på listen (Visir, 2009, Ríkisútvarpið - Islands Radio, 2009), mens det i 2015 var steget til over 400 (Visir, 2015). Myndighederne er derfor nu under pres for at imødegå denne stigning, enten ved opførelse af flere fængselspladser eller ved anvendelse af alternative afsoningsmetoder. Men hvad skyldes denne stigning? Er der tale om en stigning i specielle typer af kriminalitet eller stiger antallet af alle typer kriminalitet?

Fængslernes register over indsatte i perioden 2006-2013 (tabel 1) viser en fokus på indespærring af personer som er blevet dømt for narkotika-, formue- eller forskellige voldsforbrydelser. Procentdelen af narkotikaforbrydere har ligget på 28-34% af de indsatte gennem denne periode. Antallet af formueforbrydere er faldet proportionelt, eller fra ca. 26% i 2000 ned til kun 18% i 2008. Voldsforbrydere, herunder også mordere og seksualforbrydere, har gradvis udgjort en større del af antallet, eller fra 24% af alle indsatte i 2006 op til 35% i 2013. Den tydeligste stigning gennem denne periode, såvel proportionelt som antalsmæssigt, udgøres derfor af volds- og narkotikaforbrydere, mens formue- og trafikforbrydelser indtager en mindre og mindre plads.

Tabel 1: Procentuel fordeling af indsatte i islandske fængsler, fordelt efter begået kriminalitet, 2006-2013

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Mord	6	8	8	7	7	6	7	7
Formueforbr.	23	22	18	24	26	25	26	22
Overtr. af trafikl.	16	11	10	9	3	5	8	7
Narkotikaforbr.	34	32	28	30	35	30	28	30
Seksuallforbr.	9	15	13	10	12	12	12	14
Anden vold	9	8	16	10	11	14	12	14
Andet	3	4	7	10	6	8	7	6

Antal i alt:	327	288	314	328	326	366	389	373

Kilde: Islands Kriminalforsorgs årsrapporter, 2006-2013

Hvad ligger bag dette omsving? Formodentlig drejer det sig om flere faktorer. En øget indsats over for narkotikaforbrydelser (Gunnlaugsson, 2015) og strengere straffe fra domstolene for både narkotika- og voldsforbrydelser (Bragadóttir, 2009; Hákonarson, 2009; Magnússon og Ólafsdóttir, 2003) spiller her utvivlsomt en rolle. Derudover er offentlighedens harme over både seksual- og voldsforbrydelser vokset i de seneste år, ikke mindst på grund af en øget rapportering og debat i medierne (Björnsson, 2007), ligesom der er opstået pres fra offentlighedens side for at øge straffene for disse forbrydelser (Ólafsdóttir, 2009; Visir, 2006).

Hvad der også har haft indflydelse på statistikken er anvendelsen af alternative afstraffelsesmetoder, som især anvendes ved trafikforbrydelser. Trafikforbrydelser er en blandet kategori, som udover egentlige trafikforseelser omfatter biltyveri, spirituskørsel og kørsel uden kørekort. Hvad er tidsrammen omkring fængselsstraffene, som domstolene udmåler?

Tabel 2: Procentuel fordeling af fængslinger, inddelt efter domslængde, 2006-2013

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
< 30 dage	28	23	27	27	25	27	30	26
30 dage - 3 mån.	35	32	31	33	31	34	29	29
3-6 måneder	15	16	16	16	13	17	15	18
6-12 måneder	10	10	10	8	13	9	12	10
12-36 måneder	9	14	11	11	13	11	8	13
36 måneder+	3	5	5	5	5	2	6	4

Antal i alt:	364	402	416	447	407	477	493	563
Samlet varighed af straf, talt i år	220	300	298	329	309	296	336	423

Kilde: Islands Kriminalforsorgs årsrapporter, 2006-2013

Generelt er der en tendens til at anvende relativt korte fængselsdomme. Alligevel ser vi i tabel 2 en svag tendens mod længere domme i perioden 2006-2013. Omkring to tredjedele af alle domme i 2006 var på tre måneder eller mindre, mens domme i denne tidsramme i 2013 kun udgjorde 55%. I 1980'erne lå ca. 66% af alle domme inden for tre måneders tidsrammen (Gunnlaugsson og Galliher, 2000) og lignede således meget situationen i 2000. Tendensen mod længere domme ser vi også angående domme over et-års tidsrammen. Omkring 12% af alle domme i 2006 lød på mere end et års fængsel. Denne kategori udgjorde i 2013 hele 17%.

Vi ser altså ikke alene et stigende antal fængselsdomme gennem perioden 2006-2013 (en stigning på ca. 25%) men også at domstolene idømmer længere straffe. Den samlede længde af alle straffe i 2006 var 220 års fængsel men var i 2013 steget til ca. 423 år, hvilket næsten udgør en fordobling. Fængselsdommene er altså gradvist blevet længere i det nye årtusind, i takt med en øgning i antallet af fængselsstraffe. Denne tendens til henholdsvis flere og længere fængselsdomme forklarer for en stor del det nuværende pres på fængselsystemet og de forlængede ventelister over personer, der afventer plads til afsoning.

Domstolenes domspraksis er dog én ting, og tiden, som de dømte personer rent faktisk afsoner, noget ganske andet. Fængselsmyndighederne har således gennem mange år i stigende grad anvendt prøveløsladelse. I perioden 2000-2008 afsonede ca. 40% af de indsatte hele deres fængselsstraf, mens ca. 60% fik prøveløsladelse før de havde afsonet hele straffen. I 2008 afsonede kun ca. en fjerdedel hele deres straf, mens mere end 70% af de indsatte under strafforløbet fik prøveløsladelse. Tendensen til prøveløsladelse begyndte dog langt tidligere. I løbet af 1980'erne og 90'erne fik et voksende antal indsatte prøveløsladelse, eller fra 36% i 1985 til 57% i 1998 (Gunnlaugsson og Galliher, 2000). Vi har således gennem de seneste årtier oplevet et stigende antal fængslinger sideløbende med at en voksende andel af de indsatte får prøveløsladelse. Ifølge lov nr. 19/1940 i Islands straffelov består muligheden for prøveløsladelse, når den indsatte har afsonet to tredjedele af sin straf og har siddet indespærret i mindst to måneder. Der er

dog mange undtagelser fra denne regel, og mange fanger bliver løsladt når de har afsonet halvdelen af deres dom. Den procentuelle del af indsatte, som bliver prøveløsladt efter afsoning af halvdelen eller to tredjedele af deres straf, har ikke ændret sig betydeligt gennem årene. Det voksende antal længere domme i løbet af disse årtier bevirker, at flere indsatte har fået mulighed for at få prøveløsladelse, eftersom straffe som er kortere end to måneder ikke giver ret til prøveløsladelse. Hvor mange personer er førstegangsindsatte og hvor mange er vaneforbrydere?

Hvor mange indsatte har tidligere afsonet straf?

I 1980'erne og 90'erne havde normalt omkring halvdelen af de indsatte i Island tidligere afsonet straf (Gunnlaugsson og Galliher, 2000). I de seneste år synes procentdelen af vaneforbrydere at synke. Procentdelen af vaneforbrydere i de islandske fængsler er i perioden 2000-2008 færre end tidligere, og procentdelen lå i 2008 således på ca. 40%. I 2009 var omkring 60% af fangerne førstegangsindsatte men i 2013 68% (Islands Fængselsforsorg, 2016). Hvad denne positive udvikling skyldes kan være svært at fastslå, og vi har set en del svingninger i denne kategori gennem de seneste år. De indsatte har nu flere tilbud om hjælp under afsoningen, herunder behandling af stofmisbrug, hvilket muligvis har modvirket tilbagefald til kriminalitet.

Baumer et al., (2002) har tidligere konstateret, at graden af tilbagefald hvad angår såvel domme som fængslinger, er omtrent den samme i Island som i andre lande. Så selv om Island er et lille og relativt homogent samfund med lav kriminalitet, syntes det ikke at gå bedre her med at få straffede på bedre veje efter endt fængselsafsoning. Der er måske andre plausible forklaringer på dette mønster, men forfatterne (Baumer et. al., 2002) peger på muligheden for, at funktionelle aspekter af eksklusion kan være stærkere end de kræfter i samfundet, der normalt søger at integrere tidligere indsatte i samfundet igen. Denne eksklusion kan ifølge forfatterne endda forekomme i kommunitaristiske samfund som Island, som har en meget lav kriminalitet. Den nyeste statistik over vaneforbrydere synes dog at vise, at relativt færre fanger vender tilbage til fængslet end tidligere.

Udlændinge i islandske fængsler

Under det økonomiske opsving i det nye årtusind steg antallet af udlændinge i Island voldsomt. Som nævnt ovenfor var ca. 2,4% af den islandske befolkning i 1999 født uden for Island, mens tallet i 2013 var steget til 9% (Islands Statistik, 2016). De fleste af disse personer kom fra den østlige del af Europa for at opfylde efterspørgslen efter arbejdskraft i den voksende økonomi. En stor del af befolkningstilvæksten gennem de seneste år skyldes således denne immigration. Denne nye befolkningssammensætning og et stadigt voksende antal af udenlandske turister i Island sætter også sine spor i det lokale retssystem. I 2000 afsonede gennemsnitligt to udenlandskfødte personer fængselsstraffe hver dag i Island. I 2008 var tallet steget til 24 og

udgjorde hele 17% af det samlede antal indsatte (Islands Fængselsforsorg, 2009). I 2011 var tallet steget yderligere, til 89 udenlandskfødte personer i islandske fængsler, eller ca. 25% af det samlede antal indsatte. Mange af disse lovovertrædere er førstegangsfængslede og derfor ubekendte med fængselsystemet. Det er således indlysende, at en stor del af det pres, der nu lægges på fængselsystemet for at åbne flere fængselspladser, skyldes dels en befolkningstilvækst og dels den mere og mere blandede sammensætning af det islandske samfund. Mønstrer i den kriminalitet, der begås af udenlandskfødte personer, synes at være det samme som hos de lokale kriminelle personer. Ejendomsforbrydelser, narkotika- og voldsforbrydelser udgjorde størstedelen af de udenlandske statsborgere, der i 2011 afsonede straffe i islandske fængsler.

Islands straffelov og retspleje

Der er i Island to retsinstanser. Første instans består af otte herredsdomstole, som dømmer i både civile og i kriminelle sager. Domme kan ankes til Højesteret, som er landets højeste retsinstans. Islands straffelov genspejler en stærk dansk indflydelse, idet Island indtil 1944 var i kongeforbund med Danmark. Siden da har straffeloven undergået mange ændringer. Modellen for disse ændringer har dog fortsat været hentet fra andre nordiske landes lovsamlinger, samtidigt med at Island har optaget international lovgivning på grund af landets medlemskab af forskellige internationale traktater (Ólafsdóttir og Bragadóttir, 2006).

Angående hårdheden af idømte straffe i Island generelt viser en nylig undersøgelse af afstraffelse i de nordiske lande at den synes at ligge på samme niveau i disse fem lande (Hennum, 2003). En sammenligning af fængselsstraffe for drab viste dog, at denne forbrydelse straffes relativt hårdt i Island, sammenlignet med nabolandene (Magnússon og Ólafsdóttir, 2003). En tidligere undersøgelse viste, at en typisk dom for manddrab i Island er 14 års fængsel (Jónsson, 1996). Samme undersøgelse viste, at en typisk dom for voldtægt var halvandet til to års fængsel, og en til to måneder for indbrud i et privat hjem. Som allerede nævnt har en undersøgelse af fængselsstraffe i Island alligevel vist en tendens til længere straffe efter årtusindskiftet. Derudover blev strafferammen for narkotikaforbrydelser i 2001 hævet fra 10 til 12 års fængsel. Forholdsvis flere sager om indflytning af narkotika har resulteret i domme i nærheden af rammens maksimale længde, sammenlignet med andre forbrydelseskategorier. Dette viser igen myndighedernes store bekymring for anvendelsen af narkotika i Island.

Udviklingen i alternativ afstraffelse

Island har gennem de seneste årtier udviklet fire nye alternativer til fængselsstraf. I 1990 etablerede man et behandlingsforløb for indsatte med spiritus- eller narkotikaproblemer, så disse kunne vælge at afsones de sidste seks uger af deres straf på et rehabiliteringscenter (Baldursson, 1996). I 1995 vedtoges en ny lov, som åbnede muligheden for samfundsrelevant arbejde som et alternativ til afsoning af fængselsstraf. Personer,

hvis domme lød på seks måneder eller mindre, kunne søge om samfundsrelevant arbejde i stedet for fængsling. I 2012 ændredes loven til at omfatte domme på op til ni måneders fængsel. Ifølge reglerne i den nye lov erstatter 40 timers samfundsrelevant arbejde én måneds fængselsstraf, og personer der opnår tilladelse til denne form for afsoning, må fuldføre mindst to måneders arbejde. Gennem de allerseneste år har over hundrede personer om året afsonet ubetingede fængselsstraffe ved udførelse af samfundsrelevant arbejde (Islands Kriminalforsorg, 2016).

Et andet bemærkelsesværdigt alternativ til fængselsstraf blev introduceret i 1995, hvorigennem indsatte der nærmer sig afslutningen af en længere afsoning, eller indsatte der har modtaget korte domme og udvist stabilitet i arbejde eller uddannelse, har mulighed for at afsone deres straf i et efterbehandlingshjem, der drives af *Vernd*, en privat, ikke-udbyttegivende forening. I disse hjem betaler de indsatte husleje og har eventuelt arbejde uden for hjemmet, ligesom de har mere samspil med deres familie, hvilket dog foregår under strenge adfærdsregler (Gunnlaugsson og Galliher, 2000). I 2014 afsonede i alt 82 personer deres straf hos Vernd (Islands Kriminalforsorg, 2016).

Endelig introducerede man i 2012 elektronisk overvågning vha. fodlænke, som kan anvendes af personer, der har modtaget domme på mindst et års ubetinget fængsel. De vil da afsone en måned mindre end dommen tilsiger. Som eksempel vil en fængselsstraf på to år ved brug af elektronisk overvågning give mulighed for løsladelse to måneder tidligere end normalt (Islands Kriminalforsorg, 2016).

De nævnte alternativer til fængsling viser en udvikling i kriminalitetsbekæmpelsen hen imod anvendelse af rehabilitering i stedet for afstraffelse. Samtidigt reducerer disse metoder myndighedernes udgifter til fængselsvæsenet og er derfor politisk attraktive. Det må heller ikke glemmes, at alternativerne letter presset på fængselssystemet. De fleste indsatte, der får mulighed for disse alternativer, er ikke-voldelige lovbyggere, som er blevet dømt for ejendomsforbrydelser eller overtrædelse af trafikloven. Til trods for alle disse tiltag, og ikke mindst i lyset af de lange lister af dømte personer som venter på fængselsplads, står det klart at Islands fængselskapacitet må forøges, endda ud over hvad man vil opnå med den nye fængselsbygning på Hólmsheiði, som nu snart står klar. Statens nuværende finanskrise kan sætte en bremse på sådanne planer og således bane vejen for mindre kostbare metoder i for fremtidens Kriminalforsorg.

Konklusion

Island er et lille og relativt homogent samfund i Nordatlanten som længe af omverdenen er blevet set som et land med lav kriminalitet. Dette syn har været baseret på begrænsede undersøgelser men er i de seneste år blevet understøttet af islandsk kriminalstatistik. Det islandske samfund har oplevet såvel indre som ydre forandringer inden for de seneste år. Landet er således nu langt mere åbent over for omverdenen, noget der bl.a. genspejles en strøm af nye immigranter.

Som en bivirkning af disse samfundsmæssige ændringer har også kriminalitet fået et andet billede, især hvad angår narkotika og vold. Ændringen kan spores i udviklingen inden for kriminalitetsbekæmpelse, hvor både narkotika- og voldsforbrydere gennem de seneste år har optaget mere plads i fængselsystemet. Derudover spores også en generel tendens hen mod længere fængselsdomme nu i det nye årtusind, og da især for narkotika- og voldsforbrydelser. Denne udvikling i Island kommer ikke som nogen overraskelse, sammenholdt med udviklingen i mange andre vesteuropæiske lande, hvor lignende holdninger har hersket i senmoderniteten (se f.eks. Garland, 2001 og Nelken, 2009). Denne straffelyst synes nu også at være nået frem til Island, dette lille og relativt homogene samfund, der ligger afsondret fra omverdenen midt ude i Nordatlanten. Skarpe holdninger i forhold til afstraffelse er derfor ikke længere forbeholdt store, uensartede og komplekse industrialiserede samfund men findes også i små, sammenknyttede samfund som Island. Strafudviklingen falder sammen med generelle samfundsændringer i Island i en periode, hvor landet i stigende grad er trådt ind i det globale samfund. Alligevel har det islandske samfund kvaliteter som gør landet forskelligt fra mange andre vestlige lande, så som et lavt antal fængslede personer og relativt milde domme. Hvad dette angår kan Island ligne det, som Pratt (2008a; 2008b) beskriver som *Skandinavisk ekseptionalisme*, med vedvarende lave fængslingstal og relativt korte fængselsdomme.

Hvad fremtiden vil bringe Island står ikke helt klart. Udviklingen kunne gå mod hårdere domme og længere fængselsstraffe, hvilket unægteligt ville være dyrt for myndighederne. Kravet om at takle denne nye udvikling inden for fængselsvæsenet ved at fremskaffe tilstrækkeligt mange fængselspladser har vist sig at være vanskelig for de islandske myndigheder på grund af statens finanskrise. Det kan dog vise sig uundgåeligt for myndighederne at imødegå offentlighedens krav om strengere kriminalitetsbekæmpelse og lange ventelister af dømte personer med et større budget til fængslingsvæsenet. Samtidigt vil man formodentlig fortsat se nye alternativer til afsoning af fængselsstraffe, noget der både vil reducere statens udgifter og erstatte afstraffelse med rehabilitering - i det mindste hvad angår bestemte typer kriminalitet.

Kildehenvisninger

- Baldursson, E. (1996). Kriminologiske og kriminalpolitiske nyheder fra Island [Criminological and crime policy news from Iceland]. *Nordisk kriminologi* (Nordic Criminology) 22(3), 39-46.
- Baumer, E., Wright, R., Kristinsdóttir, K. and Gunnlaugsson, H. (2002). Crime, shame and reintegration: The case of Iceland. *British Journal of Criminology*, 43(1), 40-59.
- Björnsson, S. B. (2007, August 24 – September 6). Is Reykjavík the city of fear? *The Reykjavik Grapevine*. 13, 20-21. Reykjavik: Fröken ehf.
- Bragadóttir, R. (2009). Þróun refsinga fyrir kynferðisbrot [Court developments in sex crimes]. *Stjórnsmál og stjórnsýsla* [Politics and Policy]. 5(1), 49-68.

- Garland, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gunnlaugsson, H. (2011). Criminal Punishment in Iceland in the New Millennium. In Kury, H. og Evelyn, S. (ritstj.) *Punitivity International Developments, Vol. 3: Punitiveness and Punishment*, 2011: 43-60. Bochum: University Press Brockmeyer.
- Gunnlaugsson, H. (2015). Drug use and drug controls in Iceland: An historic paradigm in sight? In Giertsen, H. and Gunnlaugsson, H. (eds.). *Drugs: What is the Problem and How Do We Perceive it? Policies on Drugs in Nordic Countries*. NSfK Working Group Report, pp 90-103. Århus: Scandinavian Council for Criminological Research.
- Gunnlaugsson, H. and Galliher, J. F. (2000). *Wayward Icelanders: Punishment, Boundary Maintenance, and the Creation of Crime*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Hákonarson, H. S. (2009). Rafrænt úrræði sem refsíúrræði [Electronic surveillance as a control measure]. *Verndarblaðið [Prisoner Newsletter]*. 39, 10-11.
- Hennum, R. (2003). *Straffutmåling i Norden – et forprosjekt* [Sentencing in the Nordic countries: A preliminary study]. TemaNord 546. Copenhagen: Nordisk Ministerråd.
- Íslands Kriminalforsorg, (2016). *Ársskýrslur* (Annual Reports). Accessed February 18, 2016 from <http://www.fangelsi.is/fangelsismalastofnun-rikisins/>
- Íslands Statistík, (2016). *Mannfjöldi á Íslandi* (Population December 1, 2015) Accessed February 18, 2016 from <https://hagstofa.is/talnaefni/ibuar/mannfjoldi/>
- Jónsson, H. I. (1996). Fangelsisrefsingar í alþjóðlegu samhengi [Prison sentences in a comparative perspective]. *Tímarit lögfræðinga*, 46(1), 31-38.
- Magnússon, S. T. and Ólafsdóttir, H. (2003). *Ákvörðun refsingar* [Court decisions on punishment]. Reykjavík: Bókaútgáfa Orators.
- Nelken, D. (2009). Comparative criminal justice. *European Journal of Criminology* 6(4), 291-311.
- Ólafsdóttir, H. and Bragadóttir, R. (2006). Crime and criminal policy in Iceland: Criminology on the margins of Europe. *European Journal of Criminology*, 4(3), 221-253.
- Ólafsdóttir, S. (2009). *Auðginn er barn í bernsku sinni* [A child is easily seduced]. Reykjavík: University of Iceland Press.
- Pratt, J. (2008a). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess: Part I: The nature and roots of Scandinavian exceptionalism. *British Journal of Criminology* 48(2), 119-137.
- Pratt, J. (2008b). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess: Part II: Does Scandinavian exceptionalism have a future?. *British Journal of Criminology* 48(3), 275-292.
- Ríkisútvarpið (2009b, June 20). Langir biðlistar í fangelsi [Long waiting lists to prison]. Accessed July 8, 2009 from <http://www.ruv.is/heim/frettir/frett/store64/item286345/>

- Visir, (2006, June 20). Þyngri dómar fyrir kynferðisafbrot [Tougher sentencing for sex crimes]. Accessed January 7, 2010 from <http://www.visir.is/article/200660214023>
- Visir, (2009, November 8). Enginn afsláttur gefinn með rafrænu eftirliti [Electronic surveillance does not offer any leniency]. Accessed January 6, 2010 from <http://www.visir.is/article/2009641805880>
- Visir, (2015, September 27). Ætlar að virkja samfélagsþjónustu til að stytta biðlista í fangelsi (Community service to be used to shorten prison waiting lists. Accessed February 18, 2016 from <http://www.visir.is/aetlar-ad-virkja-samfelagsthjonustu-til-ad-stytta-bidlista-i-fangelsi/article/2015150928921>

ÅLAND – DESS SÄRDRAG OCH KRIMINALITET

ved Agneta Mallén

”Fredens öar”

Åland är ett demilitariserat landskap och kallas därför Fredens öar. Ingen militär får uppehålla sig på Åland, landskapet får inte befästas och åländska unga män slipper värnplikten.

Demilitariseringen blev en följd av fredsförhandlingarna i Paris år 1856. Då drev Sverige igenom en internationell konvention där Ryssland förband sig att inte befästa Åland. Ålandsfrågan avgjordes i Nationernas förbund 1921 då Åland fick sin självstyrelse inom Finlands gränser. Därmed bekräftades demilitariseringen och samtidigt neutraliserades Åland (Högskolan på Åland).

Ålands geografi

Källa: Visitaland.com

Åland: Fasta Åland, Mariehamn och skärgårdskommunerna

Åland omfattar cirka 6 500 öar och skär; 1 552 km², 28 915 invånare (2015)

(Nationalencyklopedin). På huvudön, som kallas Fasta Åland, ligger huvudstaden Mariehamn

(invånarantal 11 403)¹ samt kommunerna Lemland (invånarantal 1973), Jomala (invånarantal 4632), Hammarland (invånarantal 1539), Finström (invånarantal 2540), Geta (invånarantal 499), Saltvik (invånarantal 1820) och Sund (invånarantal 1029). Hit räknas ofta även Eckerö (invånarantal 924) i väster och Lumparland (invånarantal 404) i öster. Utöver Fasta Åland är 65 öar bebodda. Skärgårdskommuner öster om Fasta Åland är Vårdö (invånarantal 446), Kumlinge (invånarantal 320), Brändö (invånarantal 462), Föglö (invånarantal 556), Sottunga (invånarantal 98) och Kökar (invånarantal 255). Enligt internationella avtal är Åland ett demilitariserat område med självstyrelse och svenska som enda officiella språk (Nationalencyklopedin).

Åren 1970–98 ökade befolkningen i Mariehamn och övriga Fasta Åland, medan den minskade i skärgården. Minskningen avtog dock i styrka på 1980-talet och har nu nästan upphört, främst till följd av en medveten politik att bevara en levande skärgård. Av invånarna har 94 procent svenska och 5 procent finska (inflyttade från Finland) som modersmål (Nationalencyklopedin).

Huvudstaden: Mariehamn

När Mariehamn grundades år 1861 hade den 35 invånare. Staden grundades av den ryska tsaren Alexander II och med namn efter hans hustru, kejsarinnan Maria Alexandrovna. Länsarkitekten Georg Theodor von Chiewitz gjorde upp stadsplanen som blev fyrdelad och rutnätsmönstrat. I dag präglas Mariehamn av ett starkt näringsliv, både expansivt och modernt. Sjöfarten är den dominerande näringen. Även de näringar som behövs för sjöfarten – som t.ex. bank, försäkring, och IT – har därigenom utvecklats till att bli egna starka näringar. Här finns också hotell och restauranger, affärer och gallerior, och ett stort antal serviceföretag (Mariehamns stad). Turism är en växande näringsgren. Mellan 300 000 och 400 000 övernattningar görs årligen på hotellen, gästhemmen, campingplatserna och de större stugbyarna (Ålands statistik- och utredningsbyrå).

Hela Åland är präglad av en företagaranda och låg arbetslöshet. Många företag är inte bara verksamma på Åland, utan arbetar också på den internationella marknaden. Flera börsnoterade företag har sina huvudkontor i Mariehamn, t ex Viking Line Abp, Ålandsbanken Abp, Rederiaktiebolaget Eckerö, Ålands Penningautomatförening Paf och Crosskey. Åland har också en egen högskola (Mariehamns stad).

---

¹ Invånarantal är hämtat från finska Statistikcentralen, www.tilastokeskus.fi

Bild över Mariehamn. Källa: <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/cms/farnet/fi08aalandsmall-port-town-mariehamn-water-both-sides6jpg>

Kommunikationer

Skatteområdet Åland och rederier

Åland hör till EU:s tullunion, men står utanför dess skatteområde, vilket möjliggör försäljning av skattefri alkohol och tobak i flyg- och fartygstrafik via Åland. Landskapet Åland omges av en skattegräns, som innebär att varor till och från Åland skall förtullas (Statens ämbetsverk på Åland).

Passagerarfärjorna Viking Line och TallinkSilja Line trafikerar sträckan Sverige – Åland – Finland.² Rederibolaget Eckerö trafikerar mellan Stockholm och Mariehamn med tre passagerarfärjor som tar 1600-2000 passagerare.

Viking Line anlöper Mariehamn 10 ggr/ dygn och Långnäs 2 ggr/dygn (vikingline.se). År 2014 reste 1 063 027 passagerare på rutten Helsingfors-Mariehamn-Stockholm. På linjen Åbo-Åland-Stockholm reste 1 935 958 passagerare (yle.fi). Viking Lines passagerarfärjor rymmer 2500-2800

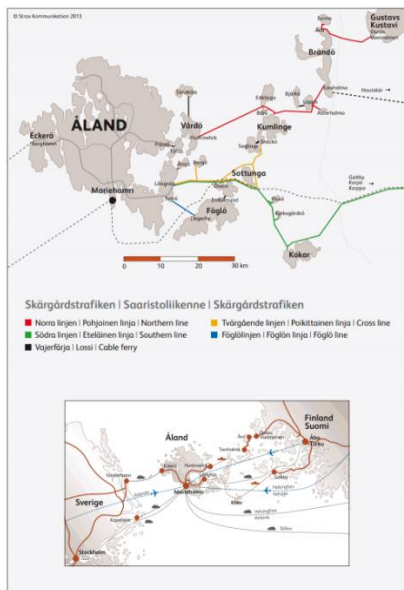
² Att resa till Åland med passagerarfärjorna tar 6 timmar från Stockholm, 5 timmar från Åbo och 9 timmar från Helsingfors.

passagerare (Viking Line). TallinkSilja Line anlöper Mariehamn 6 ggr/ dygn och Långnäs 2 ggr/ dygn. Passagerarfärjorna rymmer 2600- 2800 passagerare (TallinkSilja).

Kommunikationer på Åland: färjetrafik

Förbindelserna mellan Fasta Åland och skärgårdskommunerna sköts med landsvägsfärjor och förbindelsebåtar (Nationalencyklopedin). Karta över färjetrafik (alandstrafiken.ax):

Statsskick, politik och rättsliga organ

Åland är ett självstyrt, demilitariserat och neutraliserat samt enspråkigt svenskt landskap. Självstyrelsen bygger på en självstyrelselag som antas och ändras av Finlands riksdag i grundlagsenlig ordning. Ålands lagtings samtycke krävs för alla ändringar av lagen. Eftersom självstyrelselagen delar den politiska makten mellan riket och Åland kan maktdelningen inte ändras utan att rikets och Ålands representanter är överens. Genom självstyrelselagen har lagstiftnings- och förvaltningsrätten på ett antal viktiga områden överförs till lagtinget och landskapsregeringen (Ålands lagting).

Landskapet Åland har sedan 1921 en långtgående självstyrelse inom Finland. Grunderna för landskapets statsskick finns i Självstyrelselagen för Åland. Nu gällande lag trädde i kraft 1 januari 1993. Den kan ändras endast av Finlands riksdag i grundlagsenlig ordning och med Ålands lagtings samtycke.

Det åländska parlamentet, Lagtinget, består av 30 medlemmar valda på fyra år. Rösträttsåldern är 18 år. Förutsättning för rösträtt och valbarhet är ett åländskt medborgarskap, åländsk hembygdsrätt, som erhålls vid födelsen om någon av föräldrarna redan har hembygdsrätt eller om man är finländsk medborgare och har bott på Åland i minst fem år och talar svenska. Lagtingsval sker vart fjärde år, senast i slutet av oktober 2015.

Lagtinget har lagstiftningsrätt inom undervisning och kultur, hälso- och sjukvård, näringsliv, interna kommunikationer, kommunalförvaltning, postväsen, radio och TV samt polis. På övriga områden, närmast utrikesfrågor, civilrätt, domstolar samt tull- och myntväsen, gäller samma lagar som i Finland. Till Finlands riksdag väljer Åland en representant. Lagtinget beslutar om landskapsbudgeten. Skatter och avgifter uppbärs av finländska staten, och Ålands utgifter täcks genom ett samlat anslag i statsbudgeten som ställs till Lagtingets förfogande. Detta beslutar sedan fritt om fördelning av summan. Lagar stiftade av Lagtinget sänds till Finlands president, som kan inlägga veto i två speciella fall: om Lagtinget överskridit sin behörighet eller om lagen rör Finlands yttre eller inre säkerhet. I sådana fall skall presidenten höra den s.k. Ålandsdelegationen, vars medlemmar utses till hälften av Finlands regering, till hälften av Lagtinget.

Lagtinget tillsätter Ålands regering, landskapsstyrelsen, som kan ha mellan fem och åtta ledamöter och vars ordförande är lantrådet (Nationalencyklopedin).

Arbetslöshetsgrad

I Finland var det relativa arbetslöshetsstalet i augusti 2015 8,3 procent, medan det var 7,4 procent i augusti år 2014 (Statistikcentralen).

På Åland var den öppna arbetslöshetsgraden i september 2015 3,6 procent, i september 2014 var den öppna arbetslöshetsgraden 3,9 procent. Den totala arbetslöshetsgraden (vilken inkluderar 35 personer i sysselsättningsåtgärder) uppgick till 3,8 procent, och var för de åländska männen 4,3 procent och för de åländska kvinnorna 3,3 procent. Arbetslöshetsgraden för ungdomar under 25 år var 5,4 procent, i september ifjol var den 7,4 procent. En regionvis jämförelse visar att arbetslöshetsgraden i Mariehamn sjönk i september till 4,5 procent, i september ifjol var den 5,0 procent. På landsbygden var arbetslöshetsgraden i september 3,1 procent (3,2 procent i september ifjol) medan den i skärgården sjönk till 2,0 procent (2,4 procent i september ifjol). Bland de åländska kommunerna var arbetslöshetsgraden i september, trots sänkningen, högst i Mariehamn

(med 4,5 procent) medan det fortsättningsvis inte fanns några arbetslösa i Sottunga (Ålands statistik- och utredningsbyrå).

Tull

Tullverket är ett centralt ämbetsverk som lyder under finansministeriet. Tullen uppbär tullar, skatter och avgifter, främjar en smidig utrikeshandel, säkerställer att bestämmelserna iakttas och att EU:s inre marknad fungerar utan störningar samt bekämpar hot och tullbrottslighet som äventyrar hälsa och säkerhet eller Finlands och EU:s ekonomiska intressen. Verksamheten inom Mariehamns tull präglas starkt av Ålands särställning inom EU. (Statens ämbetsverk på Åland).

Polis

Ålands polismyndighet är underställd Ålands landskapsregering. Hela Åland utgör polismyndighetens verksamhetsområde. Ålands polismyndighet utför på Åland en stor del av de uppgifter som ankommer på den lokala polisen i riket. Av de ca 90 personer som arbetar vid Ålands polismyndighet är 64 polisutbildad personal. Detta betyder att det finns en polis per 447 invånare (polisen.ax). I Finland finns det en polis per 700 invånare (Muntlig kommunikation med överkonstapel Benjamin Fellman). Ålands polismyndighet har under de senaste åren förlorat totalt 12 tjänster från den operativa verksamheten. Samtidigt har arbetsuppgifterna ökat och också förändrats (Nya Åland).

Centralkriminalpolisen (CKP) är en riksomfattande polisenhet vars verksamhetsområde är hela Finland. CKP har verksamhetsställe också på Åland. Till centralkriminalpolisens huvuduppgifter hör att bekämpa organiserad brottslighet, att producera sakkunnigtjänster för brottsbekämpningen för såväl polisen som andra judiciella myndigheter. Exempel på sådana är kriminaltekniska laboratoriets undersökningar, förmedling av internationella framställningar om rättshjälp och handräckning samt tjänster som gäller telekommunikation och teknisk informationsinhämtning. CKP ansvarar för utredningen av brott som begås av medlemmar i internationella och organiserade kriminella grupper. Dessa brott är huvudsakligen narkotikabrott, ekonomiska brott, egendomsbrott och våldsbrott. CKP utreder också bland annat svårutredda brott mot liv och brott med speciell samhälls betydelse (Statens ämbetsverk på Åland).

Ålands tingsrätt

Tingsrätten avgör i första instans tviste- och brottmål som skall behandlas i allmänna underrätter. Dessutom behandlar tingsrätten olika slag av ansökningsärenden, till exempel ansökan om äktenskapsskillnad. Domarna har rätt att förrätta vigsel. I tingsrätten behandlas ett stort antal olika fordringsmål. Domstolen bestämmer vid en enkel behandling att skulden skall betalas, om svaranden inte motsätter sig det. Tingsrätten är även sjörättsdomstol och har också behörighet att behandla ärenden gällande företagssanering och utsökningsbesvär. I sammansättning med domare och nämnd behandlar tingsrätten större brottmål. Omfattande civilmål kan behandlas i sammansättning med tre domare. Enklare brottmål och flertalet civilmål behandlas av en domare (Rättsväsendet i Finland). Domar som överklagas i Ålands tingsrätt går vidare till Åbo hovrätt (Muntlig kommunikation med överkonstapel Benjamin Fellman).

Påföljder och anmälan

Domar vid Ålands tingsrätt

Ålands tingsrätt dömde enligt följande år 2014 (Statistikcentralen):

Samtliga domar 281

varav

Tidsbestämt fängelsestraff	83
Samhällstjänst	6
Bötesstraff	170
Ovillkorligt körförbud	65

Dömda åläggningar

År 2014 dömdes 14 åläggningar till fängelsestraff. 9 åläggningar dömdes till en samhällspåföljd, varav 6 till samhällstjänst och 3 till övervakning av villkorligt fängelse för unga (Epostkommunikation med forskare Peter Blomster på Brottsförhållningsmyndigheten).

Brott som kommit till polisens kännedom på Åland år 2009 och 2014

Tabellen nedan redogör för brott som kommit till Ålands polismyndighets kännedom, inte tullens, gränsbevakningens, skyddspolisens och/eller centralkriminalpolisens kännedom. Eventuella brott som anmälts till annan polismyndighet i riket, trots att de inträffat på Åland, faller också bort från

denna statistik om de inte överförts till Ålands polismyndighet för utredning (Epostkommunikation med överkonstapel Benjamin Fellman).

Brottskategori	2009	2014
Samtliga brott		3246
2 839		
Brott mot strafflagen	2450	2072
Varav		
Egendomsbrott,	1034	754
• Grov stöld, stöld	322	168
• Snatteri	269	256
• Skadegörelse	329	172
Brott mot liv och hälsa,	240	175
• Grov misshandel	17	3
• Misshandel, lindrig misshandel	196	162
Våldtäkt	8	18
Brott som riktar sig mot rättsskipning, myndigheter o allmän ordning	64	101
Trafikbrott	776	727
• Äventyrande av trafik- säkerheten	532	560
• Rattfylleri, påverkan av rusmedel	52	31
• Grovt rattfylleri	57	38
Narkotikabrott	130	74

Gällande andelen trafikbrott bör nämnas att Åland är biltätast i Norden. Det finns över 21 500 personbilar på Åland, dvs. 753 bilar på 1000 personer (Ålands statistik- och utredningsbyrå).

Barnskyddsanmälningar

Totala antalet barnskyddsanmälningar var 340 år 2014, vilket är en ökning med 21 anmälningar jämfört med år 2013. I Mariehamn kom 174 barnskyddsanmälningar in, vilket är 43 fler än 2013. På landsbygden minskade antalet inkomna barnskyddsanmälningar, från 177 år 2013 till 161 år 2014. I skärgården är barnantalet mycket mindre och barnskyddsanmälningarna få. År 2014 uppgick de till fem anmälningar, vilket är sex färre än 2013 (Ålands statistik- och utredningsbyrå).

Kriminalitet relaterad till passagerarfärjorna

Kriminalitet anmäls på passagerarfärjorna på Östersjön enligt flaggprincip till antingen Sverige eller Finland. Om ett brott begås på en passagerarfärja som reser under svensk flagg överförs ärendet till Sverige, om ett brott begås på en passagerarfärja registrerad i Finland överförs ärendet till finska myndigheter (Muntlig kommunikation med överkonstapel Benjamin Fellman).

Under 2010 påbörjades ett EU-finansierat projekt som fick namnet Safe Baltic Cruises. Initiativet togs av polismyndigheten i Stockholms län eftersom antalet anmälda våldtäkter på Östersjöns fartyg ökat kraftigt. Samarbetet kom att bestå av polis i Sverige, Finland, Estland, Åland samt STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) – en del av Stockholms läns landsting som arbetar med alkohol- och drogprevention och forskning. Samarbetspartners i projektet var Valvira, Finska tillstånd och tillsynsverksamhet för social- och hälsovården samt Viking Line, TallinkSilja och Rederi Eckerö AB. Projektets resultat sammanfattades i en riktlinjer för ansvarsfull alkoholserving på Östersjön som även innefattar medicinsk information om effekter av alkohol och narkotika, riktlinjer för konflikthantering samt handlingsplan vid problematiska situationer (exempelvis om vad ska ske om det upptäckts att en person under 18 dricker alkohol). Projektet avslutades i april 2013 (Safe Baltic Cruises)

Trygghet och rädsla för brott

Offer- eller trygghetsundersökningar med Ålands befolkning som målgrupp har fram till dags dato inte utförts i landskapet (epostkommunikation med överkonstapel Benjamin Fellman). Det är också knepigt att studera den grupp ålänningar som svarat på den nationella trygghetsundersökningen i Finland, *Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2014 – kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia* (Danielsson & Salmi, 2015). Eftersom antalet ålänningar som deltagit i nationella trygghetsundersökningen endast är 99 personer, är svarens tillförlitlighet inte tillräckligt hög i de flesta fall (epostkommunikation med forskare Petri Danielsson på Helsingfors Universitet). Endast gällande andelen svar på frågan hur orolig respondenten är för att råka ut för våld utomhus

på kvällen kan svaren från de åländska respondenterna jämföras med hela Finland. På Åland är 16 % av respondenterna oroliga för att råka ut för våld utomhus på kvällen. Detta kan jämföras med att 27 % av alla respondenter i den nationella trygghetsundersökningen känner oro för att råka ut för våld utomhus på kvällen.³

Diskussion

Ålands särdrag – tullreglerna, den stora passagerartrafiken, kommunikationen till ytterskärgården som sker med färjetrafik och den låga graden av arbetslöshet – kan till en del förklara bilden av kriminaliteten i landskapet.

En stor del av den alkoholrelaterade kriminaliteten kan relateras till passagerarfärjorna, där tullreglerna gör att alkoholen är billig. De våldtäkter som anmäls på Åland kan helt kopplas till passagerarfärjetrafiken (Muntlig kommunikation med överkonstapel Benjamin Fellman).

Kriminaliteten på fasta Åland och Mariehamn anmäls i hög grad och det förefaller finnas en ”kultur av att anmäla”. Längre ute i skärgården verkar det dock som att brott anmälas i lägre grad (Muntlig kommunikation med överkonstapel Benjamin Fellman). Min tidigare studie av invånare i skärgården utanför Åbo visar att invånarna drar sig för att anmäla brott till polisen och reder ut kriminalitet på egen hand (Mallén 2005). Intressant vore att undersöka, om så också är fallet i den åländska ytterskärgården.

Färjornas betydelse för brottslighetens former är ett annat ämne som skulle vara ytterst intressant att undersöka i relation till kriminaliteten på Åland. I en tidigare studie (Mallén 2005) har jag diskuterat färjornas betydelse för kriminalitet i ett ösamfund, Åboland. Färjan är en viktig komponent i den informella sociala kontrollen. Färjorna kan ha flera funktioner: Förutom att förhindra kriminalitet – en slags vägspärr (Mallén 2005) – fungerar färjorna också som informationskälla. Färjorna kan för det första alltså sägas fungera som en vägspärr. Intervjupersonerna kallar också färjan en ”broms” eller en ”spärr” och säger att färjorna ”hämmar” kriminalitet (ibid.). De stora landsvägsfärjorna fungerar som vägspärr eftersom man kan ringa och alarmera färjan så att den förhindrar eventuella brottslingar att lämna öarna. Färjförarna noterar också alla främmande bilar och skriver upp deras registreringsnummer.

---

³ I min studie av invånare i Åboland år 2005 (Mallén 2005) svarade 14 % av kvinnorna och 7 % av männen att de anser det är otryggt i centrum av boningsorten sent på fredags- och lördagskvällar. Frågan är dock vinklad på ett annat sätt än i den nationella trygghetsundersökningen år 2015 (Danielsson & Salmi 2015).

Färjorna kan också medverka till att skärgårdskommunerna har likheter med så kallade ”gated communities” (Mallén, 2005). En gated community är, för att citera psykologen Setha Low (2003, 12),

A residential development surrounded by walls, fences, or earth banks covered with bushes and shrubs, with a secured entrance. In some cases, protection is provided by inaccessible land such as nature reserve and, in a few cases, by a guarded bridge. The houses, streets, sidewalks and other amenities are physically enclosed by these barriers, and entrance gates are operated by a guard or opened with a key or electronic identity card. Inside the development there is often a neighborhood watch organization or professional security personnel who patrol on foot or by automobile.

Liksom i en gated community kan färjorna också utestänga ”de andra” även om det snarast rör sig om en latent funktion, inte en uttalad sådan. Det faktum att färjorna finns hindrar eventuell kriminalitet genom att utestänga ”de andra”. En intressant företeelse i jämförelsen mellan gated communities och kommunerna som nås med en färja är att hotet i de bägge alltid upplevs komma utifrån (Mallén 2005). Avsikten med gated communities är ofta att effektivt stänga ute ”de andra”, som upplevs som ett hot (Low 2003).

Förutom att vara en portvakt, sitter färjkarlen inne med mycket information och blir därmed en viktig agent för informell social kontroll i området i Åboland (Mallén 2005). Färjan blir i skepnad av färjkarlen en viktig informationskälla. En intervjuperson brukar ringa färjkarlen för att få veta vem som kör de bilar som är obekanta för henne.

Förutom att kontrollera färjpassagerarna kan personalen på färjan också informera ortsborna om att polisen är på väg till ön. Färjkarlen varnar ortsbor som eventuellt är alkoholpåverkade för att köra bil och sålunda åka fast för rattfylleri. Färjan fungerar i detta fall inte enbart som ett skydd mot brottslighet utan snarare som ett skydd för den sociala gemenskapen. Alla hot mot den rådande sociala ordningen som kommer från världen bortom ösamfundet – oavsett om hotet tar skepnad av brottslingar eller polis – hindras sålunda i sin framfart av färjkarlen (Mallén 2005).

Den låga arbetslösheten som finns på Åland kunde, även den, vara en markör i kriminalitetsbilden. Den höga graden av tillit mellan individer i Norden har tidigare kopplats till stark välfärd och låg arbetslöshet (Lappi-Seppälä & Tonry, 2011). Den låga graden av oro för brott på Åland som kan utläsas ur den nationella trygghetsundersökningen kunde likaså kopplas till en diskussion om hög grad av tillit (jfr Mallén 2005) .

Denna sammanställning av kriminalitetsbilden på Åland ger upphov till idéer för nya forskningsfrågor:

- Att utföra en trygghetsundersökning på Åland för att få en tydlig bild av rädsla för brott och trygghet.
- Den kvantitativa trygghetsundersökningen kunde kombineras genom kvalitativa metoder för att undersöka upplevelser av kriminaliteten. Exempelvis intervjuer med och observationer av invånarna.
- Att jämföra fasta Åland och kommunerna i yttre skärgården. På vilket sätt påverkar färjetrafiken kriminaliteten i yttre skärgården? Finns det en kultur av att inte anmäla i yttre skärgården?

Referenser:

Danielsson, P & Salmi, V. (2015) *Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2014 – kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia*. Katsauksia 3/2015. Helsingin Yliopisto.

Högskolan på Åland <http://kurs01.strax.ax/start.con?iPage=51&m=78>

Lappi-Seppälä, T. & Tonry, M. (2011) Crime, Criminal Justice and Criminology in the Nordic Countries. *Crime and Justice*, 40:1-32.

Mallén, A. (2005) *Trygghet i skärgårdsmiljö. En studie om rädsla för brott i Åboland*. Lund: Media-Tryck.

Mariehamns stad. www.mariehamn.ax

Nationalencyklopedin. www.ne.se

Nya Åland. www.nyan.ax

Rättsväsendet i Finland. www.oikeus.fi

Statens ämbetsverk på Åland www.ambetsverket.ax

Statistikcentralen http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/tup_sv.html

Safe Baltic Cruises <http://projects.centralbaltic.eu/project/463-safe-baltic-cruises>

TallinkSilja <http://www.tallinksilja.se/sv/silja-serenade>

Viking Line. www.vikingline.se

Visit Åland. www.visitaland.com

Ålands lagting. www.lagtinget.ax

Ålands statistik- och utredningsbyrå. www.asub.ax

Övriga källor:

Epostkommunikation med överkonstapel Benjamin Fellman i Mariehamn, 14/8 2015- 7/9 2015.

Muntlig kommunikation med överkonstapel Benjamin Fellman i Mariehamn, 10/9 2015.

Epostkommunikation med forskare Peter Blomster på Brottsförmyndigheten, 7-8/10 2015.

Epostkommunikation med forskare Petri Danielsson på Helsingfors Universitet, 8-26/10 2015.

GRØNLANDS SKYGGESIDE – MYTEN OM LANDET UDEN FÆNGSLER

ved Annemette Nyborg Lauritsen

Talepapir, oplæg på arbejdsgruppemødet: ”Kriminalitet, frihedsberøvelse og kontrol i nordiske ø-samfund”, Torshavn, 6. november 2015

Det grønlandske justitsområde – et dansk anliggende

På Grønlands nationaldag d. 21. juni 2009 fik Grønland selvstyre. Foruden at selvstyreloven gav landet en større autonomi, åbnede loven også for, at en række politiske sagsområder med tiden kunne hjemtages. Selvom der er indført selvstyre, og der i centraladministrationen er oprettet et Departement for Natur, Miljø og *Justitsvæsen* med egen minister er det grønlandske justitsområde fortsat et dansk anliggende. Det er den danske justitsminister, som er øverst ansvarlig, og det er det danske folketing, der i sidste ende skal vedtage love og lovændringer på området. Socialområdet derimod blev allerede hjemtaget under hjemmestyret, og dermed kan man flytte udstødte grupper mellem et grønlandsk og et dansk ansvarsområde (Lauritsen 2015).

Justitsområdet, dvs. politi, kriminalforsorg og domstole er et af de områder, som Grønland kan vælge at hjemtage – dog ikke højesteret (Grønlands-dansk selvstyrekommission 2008).

Den grønlandske retsvæsenkommission

I 1994 nedsatte den danske regering og det grønlandske hjemmestyre Den grønlandske Retsvæsenkommission (Betænkning 1442/2004). Kommissionen havde højesteretsdommer Per Walsøe som formand og bestod af 16 medlemmer udpeget af den danske regering og hjemmestyret. Hovedopgaven for kommissionen var at foretage en grundig gennemgang og nyvurdering af hele det grønlandske retsvæsen og på dette grundlag fremsætte forslag til en gennemgribende revision heraf.

Retsvæsenkommissionen har opregnet fordele og ulemper ved en mulig overførsel af justitsområdet til Grønland. Kommissionen har valgt ikke at fremsætte anbefaling for eller imod, da spørgsmålet må være en politisk beslutning. For at undgå koordinationsproblemer anbefaler kommissionen dog, at en eventuel hjemtagelse bør ske samlet. Det vil sige at alle relevante dele indenfor politi, domstole og kriminalforsorg overføres på én gang.

Efter 10 års arbejde afgav kommissionen i 2004 sin betænkning, der førte til en lang række anbefalinger indenfor retsvæsenet. De to love – kriminallov og retsplejelov for Grønland – der skal danne rammerne for en samlet retsvæsenreform blev vedtaget i 2008 med i krafttræden 1. januar 2010.

Implementering af retsvæsenreformen er nu – mere end 20 år efter retsvæsenkommissionens nedsættelse – godt på vej. Af skiftende landsstyrekoalitioners udtalelser er det fremgået, at partierne har som mål, at Grønland overtager ansvaret for hele det grønlandske retsvæsen (bortset fra højesteret). Retsvæsenkommissionens betænkning blev ikke fremsat med henblik på en overførsel. Kommissionen var opmærksom på, at reformerne kunne blive meget byrdefulde for Grønland ved en overførsel. Det var derfor forudsat fra kommissionens side, at betænkningens anbefalinger om reformer blev gennemført mens retsvæsenet var et dansk ansvarsområde.

Af samme grund har den politiske udmelding fra grønlandske regeringspartier hele tiden været, at spørgsmålet om tidspunktet for en overførsel holdes adskilt fra gennemførelse af retsvæsenreformen. Overtagelse kan tidligst komme på tale efter en gennemført retsvæsenreform.

Grønlands Domstole

Ændringer i strukturen hos Grønlands Domstole er blandt de gennemførte forslag fra retsvæsenkommissionen.

Der findes fire kredsretter i Grønland, som følger kommunegrænserne. Kredsretten er første instans. Før retsvæsenreformen var kredsdommere lægfolk. Der blev ikke stillet uddannelsesmæssige krav til kredsdommere, blot skulle de være uberygtede og opfylde betingelserne for valgret til kommunalbestyrelsen, ligesom de helst skulle udpeges blandt befolkningen på det sted, hvor de skulle fungere som kredsdommer.

Efter reformen skal kredsdommere fortsat rekrutteres blandt befolkningen lokalt. Men til forskel fra tidligere er kredsdommere ansat i faste stillinger. For at kunne ansættes som kredsdommer, skal pågældende have gennemført en kredsdommeruddannelse. Kredsdommere er altså ikke jurister, men de har gennemført en særlig kredsdommeruddannelse.

For at styrke kvaliteten i retsplejen er der oprettet en juridisk domstol i første instans, Retten i Grønland. Retten i Grønland tager sig af juridisk komplicerede sager i første instans, ligesom det også er Retten i Grønland der står for vejledning og uddannelse af kredsdommerne.

Grønlands Landsret er anden instans og udelukkende appeldomstol.

Forsvaret i første instans har tidligere været såkaldte bisiddere. Hvor enhver så at sige kunne møde som bisidder for en tiltalt. Efter reformen skal personer, der møder som forsvarer være autoriserede forsvarer. Autorisation opnås ved at have gennemført en forsvareruddannelse.

Ved de juridiske domstole, Retten i Grønland og Grønlands Landsret, er det advokater, som møder som forsvarere.

Anstalten ved Herstedvester – Ny lukket anstalt i Nuuk

I Anstalten ved Herstedvester i Danmark, ca. 4.000 km fra deres hjemland, afsøner ca. 25 grønlandske mænd tidsbestemte domme for drab eller seksualforbrydelser. De grønlandske Herstedvesterfanger er dømt ud fra kriminallovens § 161, stk. 1 og 2 (Kriminallov for Grønland, Lov nr. 306 af 2008) – eller tilsvarende paragraffer i den tidligere kriminallov. Det vil sige, at de for det første har modtaget en forvaringsdom, og at de dertil iflg. forvaringsparagraffens stk. 2 på grund af psykisk afvigelse *...anses for uegnet til anbringelse i anstalt i Grønland, eller giver en sådan anbringelse ikke tilstrækkelig sikkerhed, kan den pågældende dømmes til anbringelse på ubestemt tid i en psykiatrisk ledet anstalt under kriminalforsorgen i Danmark* (Kriminalloven § 161, stk. 2). Det vil i praksis sige Anstalten ved Herstedvester. For flere af de dømte er dette deres første møde med Danmark. De fleste har et begrænset kendskab til sproget og kender ikke til danske normer og omgangsformer (Frantzen 2007: 29).

Ordningen med Herstedvester-nedsendelserne har gennem årene vakt kraftig kritik. Kritikken er kommet fra både Grønland og Danmark. En af de stærkeste kritikere var den danske forfatter Tine Bryld. Men også inde fra systemet, fra ansatte i Herstedvester lød særdeles kritiske røster: Tidligere forsorgsleder i Herstedvester, Ingrid Hjarnaa skrev i 1991, at anstalten ikke var velegnet til behandling af grønlanderne, og deres ophold havde karakter af opbevaring. Mens overlæge Lise Lykke Olesen i 1995, beskrev at det i den terapeutiske behandling af de grønlandske dømte var svært at fastholde opmærksomheden på kriminaliteten, når de samtidig havde en følelse af at være uretfærdigt behandlet, udstødt og deporteret (Frantzen 2007: 9).

Med udspring i den rejste kritik lå det i kommissoriet til Den grønlandske Retsvæsenkommission *"... at overveje og beskrive, hvorledes der kan etableres særlige afsoningsanstalter i Grønland,*

således at den hidtidige ordning, hvor grønlandske forvaringsdømte afsoner i Anstalten ved Herstedvester kan bringes til ophør” (Betænkning 1442/2004, bind 8: 8)

På baggrund af kommissionens anbefalinger besluttede Folketinget, at opføre en lukket anstalt i Nuuk, der blandt andet skal huse de Herstedvesterdømte.

Den 17. august 2015 blev den første sprængning i klipperne foretaget til opførelse af en ny lukket anstalt i Nuuk. Den nye anstalt får 76 pladser, hvoraf de 40 er lukkede pladser omkranset af en ringmur – altså i praksis et fængsel. Anstalten forventes at stå klar i 2018. Med den nye anstalt slutter en lang tradition med at sende grønlandske forvaringsdømte til afsoning i Danmark. Samtidig bliver Grønland som landet uden fængsel også endeligt fortid.

Grønland et land uden fængsel

”Grønland er det eneste sted i verden, hvor man ikke straffer folk for noget som helst. Der er ingen straffelov, kun en kriminallov. Der er ingen fængsler, kun anstalter. Uanset hvilken forbrydelse man måtte begå i Grønland, så kan man rent principielt ikke blive straffet, kun hjulpet” (Lynge 2010, s. 135).

Som den grønlandske samfundsdebator Finn Lynge skriver, så findes der formelt ingen fængsler i Grønland. Ligesom personer, der har forbrudt sig mod loven bliver ”hjulpet” frem for at blive straffet. Det var i hvert fald hensigten med den grønlandske kriminallov, og i mere end 50 år har det været en udbredt opfattelse, som stadig kommer til udtryk i den retorik, der bliver brugt omkring det grønlandske kriminalretssystem.

På retsområdet er Grønland gennem årtier blevet fremhævet som et unikt og enestående samfund. Fængsler havde ingen plads i den grønlandske kriminallov. Foranstaltninger skulle vælges ud fra hvad som tjente gerningsmandens genindtræden i samfundet bedst.

Eftersom der fandtes meget lidt viden om, hvordan de grønlandske anstalter fungerer i praksis, satte jeg mig for med min ph.d.-afhandling (Lauritsen 2011) at undersøge, hvilken slags institution den grønlandske anstalt er. I den forbindelse er det nødvendigt at kaste et blik på den grønlandske kriminallov.

Den grønlandske kriminallov blev til ud fra anbefalinger fra Den juridiske Ekspedition. En ekspedition, der blev udsendt af den danske regering til Grønland i 1948 for at undersøge retsforholdene i landet. Her mente ekspeditionens medlemmer, at grønlandsk retspraksis var præget

af et individualiserende personlighedssystem. Det vil sige, at det var personen frem for forbrydelsen der stod i centrum. Altså det som bliver kaldt for gerningsmandsprincippet (Goldschmidt 1953).

Det opsigtsvækkende ved gerningsmandsprincippet er, at båndet mellem lovbruddets grovhed og reaktionens strengthed blev brudt. Det var dét, som tjente til lovbryderens resocialisering og integrering i samfundet, som skulle bestemme reaktionen. Det var samtidig strømninger som vandt frem på samme tid indenfor den europæiske retsvidenskab.

Den juridiske ekspedition så især fire grunde til at afvise fængsler i Grønland: For det første mente de at have set, at man i Grønland ikke isolerede lovbrydere. For det andet var det muligt i de her små samfund at holde alle under opsyn. For det tredje tålte de som havde været indespærret det så dårligt, at det var nødvendigt hurtigt at slippe dem fri. Og sidst men ikke mindst ville det blive særdeles kostbart at opføre fængsler i Grønland.

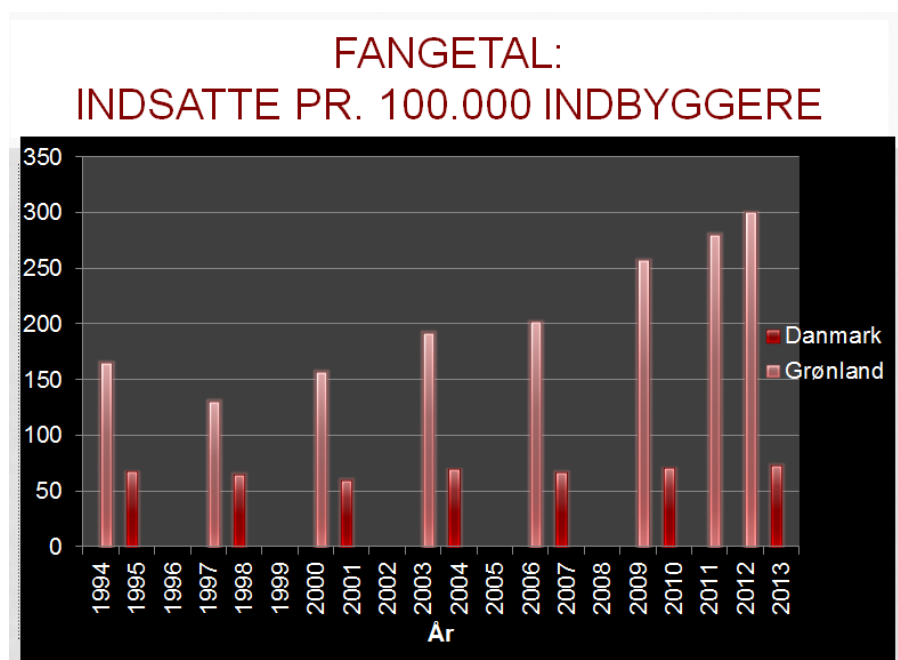
Op gennem 1950er og 60erne blev en gennemgribende moderniseringsproces sat i gang, der ramte alle dele af det grønlandske samfund. Og derved begyndte de gamle samfundsformer med små fællesskaber, og hvor alle holder øje med hinanden, at smuldre. I stedet begyndte institutioner at vinde frem, hvor personer med særlige behov blev sendt til egnede institutioner i Danmark (psykisk syge, handicappede, afvigere).

Det smittede også af på kriminalloven. En ændring af loven i 1963 gjorde, at det fremover blev muligt at anbringe domfældte i anstalt. Men det blev understreget, at de grønlandske anstalter ikke skulle have karakter af fængsel. Og at man skulle undgå de skadelige virkninger, som man vidste fængslet førte til.

I 1967 så den første grønlandske anstalt dagens lys. Anstalten blev opført i Nuuk med 18 pladser. Den var indrettet til at domfældte gik på arbejde om dagen, mens de boede på anstalten. Anstaltens vigtigste princip var, at de domfældte skulle bevare tilknytning til det omkringliggende samfund gennem beskæftigelse i byen, de skulle resocialiseres og støttes til en fremtidig kriminalitetsfri tilværelse.

Den lille anstalt i Nuuk kæmpede hurtigt med overbelægning, og flere anstalter kom til. Selvom antallet af anstaltspladser voksede, fortsatte problemet med overbelægning i de grønlandske anstalter. I årene op gennem 1980erne og 1990erne startede det, vi kan kalde ”Den store grønlandske indespærring”. I de år blev anstaltskapaciteten fordoblet, og antallet af indsatte sprængte alle rammer for, hvad der sås i Europa (Lauritsen 2011).

Vi kan lige kaste et blik på udviklingen af antal indsatte i Grønland siden midten af 90'erne. I 2000 var 15,7 indsatte pr. 10.000 indbyggere i Grønland. I 2011 var tallet mere end fordoblet til 34 indsatte pr. 10.000 indbyggere. Tallet er ekstremt højt, særligt til sammenligning med de øvrige nordiske lande, som alle har et fangetal på under 10 indsatte pr. 10.000 indbyggere.

Kilde: International Centre for Prison Studies, marts 2014.

Da jeg afsluttede mit feltarbejde i 2010, var der 5 faste anstalter i Grønland plus en midlertidig. I alt med 182 pladser. I dag er der lidt færre anstaltspladser, nemlig 154 pladser. Og som sagt får Grønland i 2018 en ny lukket anstalt med 76 pladser, 40 lukkede og 36 halv-åbne.

I 2010 gennemgik jeg journaler for samtlige indsatte i Grønland og kom derved frem til følgende:

Den samlede population af indsatte i grønlandske anstalter, juni 2010 udgjorde 180 indsatte. Heraf var 28,3 pct. af Grønlands indsatte tilbageholdt - det som i andre lande kaldes varetægtsfængslet - de venter altså på at modtage en dom.

Nuuk var den eneste anstalt, hvor der forelå oplysninger om tilbageholdelse i isolation. Her sås det at 22 - altså næsten hver tredje - af Nuuks 73 indsatte havde været i isolation i forbindelse med nuværende indsættelse. Det er et foruroligende højt tal, særligt når vi tænker på isolationsfængslingens dokumenterede skadelige virkninger. Allerede siden 1950'erne har

undersøgelser vist, at isolation kan føre til kognitive og følelsesmæssige forstyrrelser – i værste fald psykisk sygdom. Så der er altså tale om et meget højt antal af Nuuks indsatte, hvis psykiske helbred, der blev sat på spil.

Ud af de 180 indsatte var 14,4 pct. kvinder. Knap halvdelen var under 30 år med hovedvægten på unge mellem 18 og 24 år. En mindre gruppe af de indsatte 2,8 pct. var under 18 år.

Mindst 41,6 pct. af de indsatte levede alene, og mindst 45 pct. opfylder kriterier for hjemløshed forud for indsættelsen. Mens cirka en fjerdedel af de indsatte var registreret som ledige.

I 27 pct. af de 18-24-åriges journaler fremgik, at den indsatte havde været udsat for massivt omsorgssvigt i barndommen.

Derudover fremgik det i mere end en fjerdedel af de indsattes journaler, at pågældende havde misbrugsproblemer med hash eller alkohol.

10 indsatte var diagnosticeret som autist, ADHD eller skizofren, mens 20 indsatte led af kronisk fysisk sygdom.

Det billede som tegner sig af populationen i Grønlands anstalter er meget lig fængselspopulationen rundt om i verden. Også anstalten bebos i stor udstrækning af samfundets fattige, syge, hjemløse og udstødte.

De grønlandske anstalter er indrettet med henblik på at være åbne anstalter. Der er ikke som i fængslet indrettet særlige faciliteter til aktivering og udfoldelse. Anstalterne hviler på en ideologi med resocialisering, gerningsmandsprincip og tilknytning til det omkringliggende samfund som de væsentligste elementer. Men det var yderst begrænset, hvor mange indsatte, der juni 2010 mærkede noget til dette. Ud af landets 180 indsatte, var det kun lidt over en tredjedel, som var i udgangsforløb, mens under en femtedel var i beskæftigelse udenfor anstalten. For størsteparten af Grønlands indsatte er den oprindelige grundideologi om resocialisering altså stort set ikke-eksisterende.

Når en ny indsat modtages, er der i alle anstalter en formel modtagelsesprocedure, der er identisk med den totale institution - fængslets modtagelsesprocedure. Det første skridt ind i anstalten starter med en afklædning; afklædning af kroppen og afklædning af det civile livs roller.

Herfra foregår den videre indrullering i anstalten fra tre niveauer: som nyindsat i isolation, nyindsat i lukket afdeling eller nyindsat i fællesskabsafdeling. Fælles for alle nyindsatte er, at den første tid – minimum 4 uger – skal de tilbringe i anstalten uden udgang eller beskæftigelse i byen. Hverdagens

rutiner er styret af faste skemaer og regler, overvåget af uniformerede vagter, og alle gøremål sker med den samme gruppe mennesker. Fælles for hovedparten af de interviewede var følelsen af forspildt liv, en tid der blot skulle gå.

Mange indsatte brugte hash som en slags selvmedicinering til at slippe væk. Det skal måske lige nævnes, at i Grønland har vi ikke hårde stoffer, som heroin, speed og kokain. Når man taler om stoffer i Grønland er det udelukkende hash. Nogle indsatte havde et misbrug forud for indsættelsen, mens andre startede på at ryge hash i anstalten. Særligt i Nuuk virkede hash-handlen meget organiseret og styret af et par magtfulde indsatte. Som det også kendes fra fængsler, havde disse stærke indsatte lavere stående indsatte, en slags soldater til at sælge for sig. De såkaldte soldater opnåede en lettere tilgang til at få dækket eget hashforbrug, ligesom de opnåede en form for beskyttelse.

Både i Nuuk og Ilulissat sås et hierarki blandt indsatte. Seksualforbrydelser, særligt mod børn er en legitim udstødsgrund, ligesom indsatte der angiver medindsatte til personalet også ekskluderes. I Ilulissat var der primært tale om social eksklusion, mens stikkere eller seksualforbrydere i Nuuk kunne risikere at blive fysisk chikaneret af medindsatte.

Det liv som opstår i anstalten har stort set de samme træk, som kendetegner livet i fængslet. Men den store forskel er: I fængslet er indrettet faciliteter til at afhjælpe livet væk fra samfundet. Ligesom der findes arbejds- og uddannelses tilbud. I den åbne anstalt findes naturligvis intet – netop fordi det er en åben anstalt, som ikke er beregnet til at man opholder sig der 24 timer i døgnet. Når så den åbne anstalt lukker sig, og kun tilbyder de indsatte et liv ud fra den åbne anstalts manglende aktiveringsmuligheder og faciliteter, så bliver livet her langt mere pinefuldt end i fængslet.

Meningen med den åbne anstalt er, at de indsatte skal bevare tilknytning til samfundet, de skal beskæftiges i byen og gennem en række resocialiserende tiltag forbedre deres fremtidsmuligheder. Ingen interviewpersoner oplevede, at anstaltsopholdet havde forbedret deres fremtidsmuligheder – mange mente tværtimod. De som var selvstændige erhvervsdrivende havde problemer med at videreføre deres firma. De som havde været i fastansættelse forud for indsættelsen mistede deres job, mens de som havde været fastansat med tilknyttet personalebolig mistede både job og bolig.

De som var fattige, arbejdsløse og uden bolig, da de blev sat i anstalt, var endnu fattigere, da de slap ud. Og der blev ikke sat tiltag i gang til at forandre denne situation til det bedre, mens de afsonede.

De indsatte bliver også påvirket psykisk at livet i anstalten. Nogle indsatte fortalte, at de følte sig mere aggressive og ophobede vrede, mens en del gik ind i en depressiv tilstand. For nogle

interviewpersoner blev denne tilstand så voldsom at de ikke længere fandt livet værd at leve. En tredjedel af interviewpersonerne havde haft selvmordstanker, mens det for fire af de 35 interviewpersoner havde drevet dem til selvmordsforsøg. Ingen af de interviewede havde noget positivt at sige om tiden i anstalten. Alligevel forudså flere indsatte, at de ville komme tilbage. Nogle mente, at et muligt gensyn med anstalten skyldtes en stigmatiseringsproces.

Undersøgelsen blev foretaget i 2010, og der er sket forandringer med anstalterne siden. Jeg har flere gange haft lejlighed til at se nogle af anstalterne, og se de ændringer som er sket siden jeg foretog min undersøgelse. På den positive side: I anstalten i Nuuk er der blevet indrettet en kvindefdeling. Der kommet øget fokus på beskæftigelse i anstalterne, og der er indrettet flere aktivitetsrum. I nogle af anstalterne er der igangsat misbrugsbehandling. Og endelig ses et lavere sygefravær hos personalet.

Af andre forandringer ses en skærpelse af den statiske sikkerhed:

I landets største anstalt i Nuuk, er der etableret en sikret afdeling til særligt vanskelige og farlige indsatte. Det særlige ved denne nye, skærmede afdeling er: Afdelingens indsatte er låst inde på deres celle – knap 6 kvadratmeter – i 23 timer i døgnet. Hvis de ønsker selskab, kan de anmode om at blive låst ind til en medindsat. Ligesom de har ret til en times frisk luft i en lille lukket gård. Tidligere direktør for kriminalforsorgen mener ikke det er isolation – eftersom de indsatte ikke via retten er tilbageholdt i isolation. Ikke desto mindre rummer denne foranstaltning samme virkninger som isolation: De indsatte frarøves social kontakt og modtager kun begrænsede sanseindtryk.

Der er blevet opsat 32 kameraer på anstalten i Nuuk. De overvåger alle fællesarealer, stuer, køkkener, trappeopgange, gård, indgang og facade. Personalet behøver ikke komme på afdelingerne for at følge med i, hvad der sker. Og det gør de da også stort set kun, når de to og to går deres runderinger eller ved, hvis der observeres ballade på skærmen.

Derudover har den lille gård, hvor de indsatte to gange dagligt af en halv times varighed kan trække lidt frisk luft har fået et ekstra lag pigtråd.

Med de såkaldte forbedringer er der skabt en institution, der ligger meget fjernt fra den åbne anstalts ideologi. Det overordnede princip om resocialisering og beskæftigelse i byen er blevet erstattet af midler som overvågning og kontrol.

At Grønland i 2018 officielt får sin første lukkede anstalt vil sandsynligvis spille ind på landets øvrige anstalter. Spørgsmålet er, om de vil føres tilbage til det oprindelige åbne element – eller om de anerkendes som mere lukkede institutioner?

Direktør for kriminalforsorgen i Grønland Hans Jørgen Engbo har udarbejdet et notat vedrørende standardregime i åben anstalt (Engbo 2016), hvor hensigten hermed er, at de nuværende anstalter tilbageføres til større åbenhed, således at der kun er én lukket anstalt i Grønland, når den nye anstalt tages i brug. Hvorvidt der er politisk tilslutning i både Grønland og Danmark hertil er endnu ikke afklaret.

Anvendte kilder

Bryld, Tine (1992): *De nederste i Herstedvester*, Gyldendal, København.

Engbo, Hans Jørgen (2016): *Notat om standardregimet i åbne anstalter i Grønland*, Kriminalforsorgen i Grønland, Nuuk.

Frantzsen, Evy (2007): *Grønlandske Herstedvesterfanger – et arkivstudie*, Københavns Universitet, København.

Goldschmidt, Verner (1953): ”Bør Grønland have en straffelov?” i: *Tidsskriftet Grønland*.

Goldschmidt, Verner (1980): ”Fra uskreven til skreven kriminalret i Grønland” i: *Retfærd* nr. 16, København, ss. 116-138.

Grønlands Landsråds forhandlinger 1950, trykt som bilag 1 til lovforslaget for Kriminalloven, i Folketingstidende 1953-54, tillæg A.

Høigård, Cecilie (2007): ”Realistiske inspirasjoner. Noen grønlandske erfaringer” i: *Brott i välfärden. Om brottslighet, utsatthet och kriminalpolitik* – Festskrift till Henrik Tham, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, Rapport 2007: 1, Stockholm.

Kreutzmann, Elisæus (1992): ”Kriminalforsorgen i frihed og de grønlandske anstalter for domfældte er fortsat et statsanliggende” i: *Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen*, 1992.

Lauritsen, Annemette Nyborg (2011): *Anstalten – frihedsberøvelse i Grønland*, ph.d.- afhandling, Ilisimatusarfik, Grønlands Universitet, Nuuk.

Lauritsen, Annemette Nyborg (2015): ”Den store grønlandske indespærring” i: *Dansk Sociologi* nr. 4, 25. årgang, december 2014.

Lynge, Finn (2010): *Et langt liv på tværs*, Forlaget Atuagkat, Nuuk.

Udvalget for Samfundsforskning i Grønland (1962): *Kriminalloven og de vestgrønlandske samfund I og II*, Samfundsvidenskabelige undersøgelser, København.

Love, bekendtgørelser, vejledninger, betænkninger:

Kriminallov for Grønland, Lovbekendtgørelse nr. 49 af 13. februar 1979 med senere ændringer.

Kriminallov for Grønland, Lov nr. 306 af 30. april 2008.

Lov om Grønlands Selvstyre, Lov nr. 473 af 13. juni 2009.

Betænkning afgivet af den juridiske ekspedition til Grønland 1948-1949, bind 1-6, København 1950.

Betænkning 1442/ 2004; *Betænkning om det grønlandske retsvæsen*, København 2004.

Folketingstidende 1962-63, tillæg A, sp. 703

Internetadresser:

Kriminalforsorgen i Grønland: www.kriminalforsorgen.gl

International Centre for Prison Studies: www.prisonstudies.org

FENGSELSSTRAFF OG REHABILITERING: BRUK OG BEGRUNNELSER

ved Hedda Giertsen

1. INNLEDNING

I den kriminologisk diskusjonen er det bred enighet om at det ikke er noen enkel og entydig sammenheng mellom fangetall og mengde lovbrudd i et samfunn, verken om man sammenlikner mengde lovbrudd og fangetall over tid, eller land imellom. De to fenomenene varierer uavhengig av hverandre (Christie 1997, Balvig & Greve 2003, Wacquant 2009, von Hofer 2011). Mengden handlinger definert som lovbrudd på den ene siden, og bruk av straff og fengsel på den andre, er to ulike og uavhengige fenomener, som må forstås hver for seg, ut fra sine samfunnsmessige sammenhenger, tiden og stedet de foregår i.

Her følger noen eksempler fra Norge som viser slik mangel på enkel og entydig sammenheng mellom mengde lovbrudd og bruk av fengsel, som åpner for andre perspektiver på fangetall og hvem som fengsles.

2. FANGETALL, NORDEN OG NORGE

I dag er Norge ikke lenger noe godt eksempel på behersket bruk av fengsel i nordisk sammenheng. For første gang har Norge det høyeste andelen med 71 fanger/100.000 innbygger, ifølge *International centre for Prison Studies* (ICPS) (2015).⁴

I perioden 2000 til i dag hadde alle nordiske land, Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige sine *laveste* fangetall i 2000. Danmark, Finland og Sverige hadde sine *høyeste* tall i 2006, men reduserte dette til 2000-nivå i 2014, 2015 til henholdsvis 61, 60, 57 fanger/100.000 innbygger. Norge fortsatte å *øke* fangetallet frem til 2010 opp til 74, og har som sagt i dag 71 for hver 100.000 innbygger. Island følger samme mønster, men på mye lavere nivå, med 45/100.000 i 2014 (s.st.).

Økingen i norske fangetall kommer til uttrykk på flere måter: Fengselskapasitet er økt. Fra 2002 til 2014: har antall *fangeplasser* økt med **30 %**, (til 3823 plasser skriver Justisdepartementet i en melding til Stortinget (Meld. St. 12 (2014-15):12)). Fra 2000 til 2013 er antall *avviklede fengselsdøgn* økt med nesten 50 %, til 1.337.000 (s.st.). Men det har vært en ørliten nedgang i

---

⁴ ICPS får tallene fra fengselsmyndigheter i de enkelte land. ICPS har ikke tall for alle årene fra 2011 til 2015 for alle de nordiske landene (ICPS <http://www.prisonstudies.org/world-prison-brief>)

antall soningsdøgn fra 2012 til 2013, som tilsvarer den økte bruken av soning med elektronisk kontroll utenfor fengsel (s.st.).

Økingen kan spores til lengre dommer og innesperringar. Fra 2007 til 2013 økte gjennomsnittlig tid i fengsel med 48 % (til 142 døgn), det gjelder nesten bare dommer på 1 år og mer (Meld.St. 12 (2014-15):16,17)). Kanskje dette er begynnelsen på en endring i bruk av fengselsstraff som vil brukes på færre og alvorligere lovbrudd, som idømmes lengre straffer enn det som er vanlig til nå, og at alternativer, som elektronisk kontroll, brukes på mindre alvorlige lovbrudd og dømte med fast bolig og mulighet for arbeid, utdanning osv., en polarisering av bruken av straff, koplet til dømtes levekår.

Bruken av varetekt har økt. I 2013 satt det gjennomsnittlig 9% flere fanger i varetekt hver dag, enn i 2012 (SSB 2015a). Gjennomsnittlig innesperringstiden i varetekt er også økt fra 2005 til august 2014, med 41% (til 89 dager) (Meld.St. 12 (2014-15):18).

2.1 Passende fangetall?

Hva som er passende fangetall diskuteres på ulike måter.

Justis- og beredskapsdepartementet har utarbeidet en plan som går ut på å øke fengselskapasitet i løpet av 15 år, innen 2030, ett scenario tilsier en øking med 22%, til 4.650 fengselsplasser (Meld. St. 12 (2014-2015):28). Flere prognoser ligger til grunn for denne fremskrivingen: økt folketall⁵ og kriminalpolitiske momenter: økt strafferamme for vold og seksuallovbrudd (jf. Lund 2010); flere dommer på ubetinget fengsel (rekordmange i 2013, jf. SSB 2015c); lengre innesperringar i varetekt.

Endringer i antall registrerte lovbrudd blir nevnt, men ser ikke ut til å tillegges særlig betydning. Departementet skriver: *”Mens antallet avviklede fengselsdøgn har hatt en historisk sterk økning (se fig. 4.1), har kriminalitetsnivået i form av anmeldte lovbrudd vist klar nedgang (se fig. 4.2). Den totale nedgangen skyldes i første rekke en betydelig reduksjon i den anmeldte vinningskriminaliteten”* (Meld. St.12, (2014-2015):12).

Det har heller ikke vært noen øking i alvorlige lovbrudd. Antall drap er ikke endret siden 1993, men ligget mellom 30 og 50 for hvert år, i mange tiår (jf. tall fra 1996 til i dag, SSB (2015d).

---

⁵ fra 2010 til 2015, var økingen 6% til 5,165 mill. (SSB 2015b).

Fanger som soner alvorlige volds- og sedelighetslovbrudd utgjør ingen stor andel av fangebefolkningen.

Departementet presenterer en øking i antall fangeplasser som en uunngåelig følge av noen utvalgte endringer i samfunnet, som noe man ikke kan styre.

Et annet perspektiv på fangetall tar utgangspunkt i at det relative fangetall varierer land og regioner imellom, også innen Europa. ”Fangebefolkningens størrelse er ikke skjebne,” sa Christie (1997, 2000), det ser ut til å være knyttet til kultur og tradisjon i et område, og handler om viljen til å sperre andre inne.

Balvig (1997) foreslår å se fangetallet i et samfunn ” [...] som en slags finansbudget, en begrenset ressource”. Hvis noen skal straffes hardere, må andre straffes mildere for å holde budsjettbalansen.

Det ut til at fengselsstraffen vil fortsette i Norge, og det med økt styrke. Når dette kan gå, henger det blant annet sammen med hvem som fengsles.

3. HVEM FENGSELES?

I et moralsk, strafferettslig perspektiv er svaret på dette enkelt nok: de som fengsles er de som er funnet skyldig i lovbrudd som strafferettslig sett åpner for fengsel, og som i et moralsk perspektiv fortjener straff.

Med et sosiologisk blikk fremtrer fangebefolkningen på en annen måte. Fire sosiale kjennetegn gir oss dette bildet av norske fanger: De er menn, 5 % er kvinner. Slik har det vært i mange år, og ansees vel som akseptabelt. Høigård (1983) viser hvordan andelen kvinner i norske fengsler har variert med ned- og avkriminaliseringer. Det er unge voksne menn som fengsles, først og fremst. Alder er ikke fordelt på samme måte som i befolkningen. Andelen unge i straffeapparat og fengsel har variert. I dag er fengselsmyndighetene opptatt av at unge under 18 år bør straffes på andre måter enn med fengsel (Meld. St. 12 (2014-15)).

En tredje sosial egenskap er *etnisitet*, den også ha betydning for rekruttering til kontrollapparatet. I 2013 hadde 76 % av alle som ble *straffet* for forbrytelse norsk statsborgerskap. Den laveste andelen gjaldt vinningslovbrudd, med 54%. For narkotikalovbrudd var andelen 80% (SSB 2015c). Om man ser på frekvensen av innvandrere straffet for lovbrudd forhold til antallet personer i de ulike innvandreregruppene fra 2005 til 2008, viser det seg at den gjennomsnittlige frekvensen straffete

med utenlandsk statsborgerskap er litt høyere, 7%, enn tilsvarende andel for de som ikke er innvandrere, 5%. Men dette varierer for ulike land fra rundt 3% til rundt 17% (s.st.). En undersøkelse fra 2011 av innvandrere som er straffet for lovbrudd, viser at innvandrere fra noen land har en mye høyere frekvens straffete (10 til 15%) enn personer uten innvandrerbakgrunn, (5%) (Skardhamar og Rustad 2011). Men befolkningsgruppenees sammensetting er forskjellige. Om man kontrollerer for alder og kjønn, blir forskjellene i frekvens redusert med 5% for enkelte lands innvandrere. Noe av grunnen til høyere frekvens kan også være økt synlighet og utsatthet for å bli pågrepet på offentlige steder (s.st., Nafstad 2011, de Giorgi 2013).

Et fjerde tema er *klasse*. Fangebefolkningen har jevnt over dårligere levekår enn befolkningen ellers.⁶ Sagt på en annen måte, de samfunnslag som er dårligst stilt, er de som sørger for rekrutter til fangebefolkningen. Dette er så visst ingen nyhet. Slik har det alltid vært. Andelen kvinner og unge i fangebefolkningen har variert en del opp gjennom årtier og århundrer. Klasse er konstant (jf. Høigård 1997).

Fangebefolkningens levekår beskrives på ulike måter, noen ganger enkeltvis og oppdelt ut fra enkelte kjennetegn som bolig, utdanning, arbeidserfaring, økonomi-inntekt-gjeld; relasjoner og nettverk; bruk av rusmidler; somatisk og psykisk helse. Friestad og Hansen (2004) skriver også at vanskelige kår på flere dimensjoner forsterker hverandre og gjøre det enda vanskeligere å komme ut av situasjonen.

Høigård og Finstad (1986) deler inn fangebefolkning og levekår på en annen måte og skriver det inn i en sosiologisk sammenheng når de skiller mellom lovbrudd som inngår som en integrert del av livsstil og levekår (rusbruk, fattigdom, liv på gaten, volds- og vinningslovbrudd), og så andre lovbrudd som ikke er knyttet til daglig levekår. Det er den første kategorien som dominerer fangebefolkningen. Vi fengsler først og fremst fattige, nå som før.

4. ENDRING I REGISTRERT KRIMINALITET

Det har vært en nedgang i registrerte lovbrudd i senere år (se ovenfor). Balvig (2015) spådde dette for nesten 30 år siden. I 1988 laget Rigspolitefen i Danmark sin prognose: anmeldte straffelovsovertredelser vil dobles til én million i år 2000. Balvig laget det han kalte en konsekvensanalyse om nedgang i kriminaliteten frem til 2025. Slik gikk det. Han skisserer et langt historisk perspektiv hvor volden er gått ned, vinning gått opp, og begge lovbrudd nå har

---

⁶ Skardhamar 2002, Thorsen 2002, Friestad og Hansen 2004, Revold 2015.

nådd sine høydepunkt og daler langsomt. Registrerte og selvrapporterte tradisjonelle lovbrudd følger en (kirke)-klokkkurve. Han viser hvordan det gjelder biltyveri, butikktveri, drap, voldtekt, og også andre typer handlinger som alkohol- og tobakksbruk, drukning, selvmord (s. 64).

4.1 Ett unntak: Narkotikaforbrytelser

Slik er det for lovbruddene Balvig beskriver, men det gjelder ikke i samme grad narkotikaforbrytelser. De skiller seg fra andre lovbrudd på flere måter, nettopp dette kan åpne for innsikt i hva kriminalisering henger sammen med, bortenfor argumenter om å minske mengden lovbrudd.

I 2013 var antallet **straffereaksjoner** for narkotikalovbrudd rekordhøyt, skrev SSB (2015c). Av alle straffereaksjoner for forbrytelser i 2013 gjaldt 50% (N=34.800) narkotikaforbrytelser (som omfatter bruk, besittelse, alle grader av oppbevaring og omsetting) (s.st.). Til og med i seneste registrering, fra 2012 til 2013, økte alle straffereaksjoner for forbrytelse med 11%, og narkotikaforbrytelser sto for ¾ av denne økingen (s.st.).

Det er ikke bare de alvorligste narkotikaforbrytelsene som ilegges straffereaksjon. Halvparten av alle straffereaksjoner for narkotikaforbrytelser gjaldt *bruk og besittelse* av ulovlige stoffer, det vil si brudd på legemiddelloven.

Man kunne kanskje tro at alle disse narkotikaforbrytelsene kunne knekke kontrollapparatet. Men en stor del, 66%, ble avgjort av påtalemyndigheten og de fleste, 73%, ender med forelegg (SSB 2015c). Det vil si at de fleste narkotikaforbrytelsene bare så vidt er innom kontrollapparatet før de sluses ut igjen.

Domstolene idømmer bøter, betinget og ubetinget fengselsstraff. Av alle *grove narkotikaforbrytelser* (§162 2., 3. ledd) i 2013 endte 85% med ubetinget fengsel (N=711).⁷ Av alle *narkotikaforbrytelser* (§162 1. ledd) endte henholdsvis 17 og 15% (N=7.992) med betinget og ubetinget fengselsstraff, mens resten ble idømt eller annen straff utenom fengsel (s. st.).

Antall **anmeldelser** har jevnt over økt fra 1993 til i dag, men viser en svak nedgang på 3% fra 2013 til 2014. Det har også tidligere vært små nedganger i denne perioden (SSB 2015f), det er for

---

⁷ SSB (2015c), tabell 10622.

tidlig å si om nedgangen vil fortsette, eller om tendensen til stadig flere anmeldelser vil fortsette. Enda et kjennetegn ved narkotikaforbrytelsene er at noe over 95% er registrert som å være *'uten offer eller uoppgitt'* (SSB 2015e). Så godt som alle narkotikaforbrytelser er i politiiniserte straffesaker, til forskjell fra andre forbrytelser. Narkotikaforbrytelser har mye høyere oppklaringsprosent enn andre forbrytelser, og kan derfor bidra til å etatens måltall på dette området (Larsson 2011, Busch 2014).

Følgene av denne kriminalisering er ikke bare straff i form av forelegg og fengsel, men også omfattende **kontroll**: politiets bruk av alle lovlige så vel som 'utradisjonelle' eller hemmelige etterforskningsmetoder (Larsson 2014a, 2014b), og gatestraff rettet mot grupper som i utgangspunktet er dårlig stilt (Frantzsen, 2001, Høigård 2002, Nafstad 2011, Larsson 2011).

Narkotikaforbrytelser preger også **fangebefolkningen**. Den 1.1.2013 satt 34% av *varetektsfangene* for narkotikaforbrytelser (SSB 2015a). Samme dato sonete 27% av alle soningsfanger narkotikaforbrytelser (s.st.), av disse sonete 84% for grov narkotikaforbrytelse. Andelen som soner narkotikaforbrytelser har ligget mellom 25 og 30% i mange år.

Uten tvil bruker Norge bruker en stor del av sine kontrollressurser på narkotikaforbrytelser. Og det til tross for at dette er lovbrudd som ikke anmeldes av ofre, at den måten narkotikabruk rammer omgivelsene på, har likhetstrekk med alkohol og tobakk, som styres på andre måter enn ved kriminalisering av bruk og besittelse.

Kriminalisering av bruk, besittelse, oppbevaring, omsetting av narkotika gjelder i prinsippet alle borgere som bryter disse bestemmelsene, og de er ikke begrenset til fattige, husløse og folk som tilbringer mye tid på gaten. Det viser seg at 2/3 av dødsfall på grunn av ulovlige rusmidler fant sted på en fast boligadresse (Gjersing et al. 2013). Forfatterne konkluderer: "[...] *the heterogeneity among cases indicates that [preventive] measures need to be multifaceted*" (s.st.). Bruk av ulovlige rusmidler er fordelt på hele befolkningen, det er ikke håndhevingen: "*Med forbløffende treffsikkerhet fanger håndhevingen opp fattigfolk, i USA hvor fattigdom har farge, men også i Norge. Det er ikke fordi over- og middelklassefolk ikke bruker ulovlige rusmidler, men fordi de ikke ruser seg på gater og offentlige steder*" (Giertsen 2012b).

Kriminalisering og håndheving av forbudet mot bruk og besittelse av narkotika begrunnes ofte med narkotikaproblem, men handler først og fremst om noe annet, ifølge Christie (2000), Wacquant (2009), Lynch (2012). Det er en måte å kontrollere fattige, minoritets-, og byungdom

på, det er pro-aksjon, ikke re-aksjon (Christie 2000). Pro-aksjon vil si at når man kriminaliserer den typen rusmiddel som bestemte grupper bruker, vet man hvem man kan gå etter, kontrollere og sperre inne. Det som for alvor satte fart i utvelgingen av afro- og latino-borgere til fengslene i USA var den ekstremt strenge kriminaliseringen av crack-kokain i 1986 og 1988 (Lynch 2012).⁸ I Norge fungerer kriminaliseringen av bruk, besittelse og småomsetting av narko på samme måte, men i mindre målestokk, den fungerer som den tidligere løsgjengerlovens §§ 16, 18, som en klasselov, skrev Christie & Bruun i 1985/2003. Wacquant (2009, 2013) ser kriminaliseringer og fengsling, blant annet av narkotika, kombinert med nedbygging og økte kontrollmetoder i USAs velferdspolitik, som vesentlige bidrag til fremveksten av en neo-liberal stat. Kriminalisering handler fint lite om narkotika- eller kriminalpolitikk, den er først og fremst bidrag til å opprettholde den rådende, økonomiske politikken ved å kontrollere og styre de som henvises til midlertidig, lavtlønnet, deltidsarbeid. Styringen foregår med fengslinger og økt kontrollmetoder i velferdspolitikken. Fengselspolitikk er viktig i en slik samfunnsmessig sammenheng. Og den er viktig for fangene.

5. KJENNETEGN VED NORSK FENGSELSPOLITIKK

Her beskrives fem kjennetegn ved norsk fengselspolitikk, hva de er forankret i av verdier og prinsipper.

5.1 Korte straffer

Norge og de andre nordiske landene har jevnt over korte straffer. Alle fanger skal en dag løslates. Det var politikken etter 1981 da Norge innførte en maksimum fengselsstraff på 21 år.⁹ Av alle som ble løslatt etter soning av fengselsdom i 2013, ble 74% (N=8351) løslatt innen 90 dager (SSB 2015a).¹⁰

Tiden i fengsel er som oftest kortere enn det som trengs for rehabilitering i forhold til utdanning, å ordne bolig, økonomi og tilgang til andre sosiale velferdsytelser, helsetjenester for rus, sykdom, psykiske lidelser osv. Som nevnt viser fangers levekår at de trenger slike tjenester i større grad befolkningen ellers.

---

⁸ Dette gjelder lovgivning på føderalt og statlig nivå, håndheving og politi-initierte aksjoner (s. 178, 179).

⁹ Kontrollapparatet klarte seg likevel ikke uten unntak (det fantes (sikring) og fins i dag (forvaring) en form for soning som i prinsippet kan være livet ut. Svært få fanger soner forvaringsstraff).

¹⁰ Dette kan bety to ting, at fengselsstraffene er kortere enn i andre land for omtrent samme type lovbrudd. Eller at et land fengsler flere lite alvorlige lovbrudd som andre land ikke bruker fengsel på. For Norges del gjelder begge deler. I Norge idømmes fengselsstraff for brudd på veitrafikkloven som i andre nordiske land idømmes bot eller betinget reaksjon (Graunbøl m.fl. 2010, kap. 4).

Fengselsmyndighetenes svar på dette er å legge vekt på *kontinuitet* slik at fanger kan fortsette et opplegg de er begynt på under soning etter løslatelse.

5.2 Motivasjon og forberedelse: ikke behandling

Fengselsmyndighetene understreker at ingen kan dømmes til rehabilitering eller behandling. Avgjørelser om skyld og straff skal tas på grunnlag av handlingens klanderverdighet. Slik har det ikke alltid vært. Fra 1900 til siste del av 1900-tallet kunne en tiltalt dømmes til behandling (sikring), arbeidsskole eller tvangsarbeid. Formelt sett var dette ikke straff, men innesperring, noe som åpnet for at innesperringstiden ble fastsatt utfra en antakelse eller vurdering av hvor lang tid de ulike rehabiliteringene krevde. Men de forventete resultatene uteble, i stedet fikk man brudd på rettssikkerhetsgarantier, og disse typene straff ble avskaffet (st.meld. nr. 104 (1977-1978)).

Men når fengselsdommen er avsagt og fengselsstraffen skal sones, da trer andre formål, lover og bestemmelser i forgrunnen. Nå gjelder straffgjennomføringslovens formål om å straffe, jf. straffgjennomføringslovens §§ 2, 3.

Heller ikke i denne sammenhengen er behandling (som en psykologisk/psykiatrisk behandler-pasientsituasjon) en selvfølge. Fengslet med sitt særegne formål om straff, kontroll og sine standardisering av døgn og fanger, begrenser muligheten for behandling (Aubert 1958, Giertsen 2012, Giertsen & Rua 2014). Dette betyr ikke at man ikke skal gjøre noe for folk mens de soner straff, og i praksis gjøres mye. Men det som settes i gang sees som forberedelse og motivering til videre behandling etter løslatelse eller overføring til soning i institusjon. Hovedsaken er at man ikke skal dømme noen til fengselsstraff utfra en hensikt om at de skal behandles. Blant ansatte i politisk og administrativ ledelse og i fengsler er det flere som ser dette slik (Giertsen 2012, Giertsen & Rua 2014). På dette punktet er det uenighet, det er også noen som mener at det er fullt mulig å behandle i fengsel, først og fremst fanger med rusproblemer (jf. blant annet Helgesen 2015).

5.3 Rettigheter og normalitetsprinsippet

Målet om rehabilitering åpner for at tilbud vurderes i formålsrasjonelt perspektiv, utfra effektivitet og om de virker eller ikke til å redusere lovbrudd, noe som ligger til grunn når myndighetene etter hvert reduserer bruken av program (Giertsen 2012, Helgesen 2015). . Tilbudene kan også vurderes utfra andre hensyn, om fangen får det bedre.

Tilgang til utdanning, helse- og sosiale tjenester, kultur, religionsutøvelse har også grunnlag i juridiske rettigheter som gjelder uansett mulige bidrag i retning av å minske mengden lovbrudd. Tanken er at fanger er fradømt friheten, ingenting annet, de er ikke fradømt politiske rettigheter (som stemmerett, slik fanger i USA blir), heller ikke rett til sosiale tjenester (slik fanger i noen stater i USA blir (Lynch 2012), til helsehjelp, skolegang, utdanning, religiøs utfoldelse, kultur (Vedeler 1973). I dag kalles dette: *normalitetsprinsippet*: Fongslet skal, så langt det er mulig, gi fanger samme betingelser som folk har utenfor (st. meld. nr. 37 (2007-2008)).

5.4 Importmodellen

Importmodellen ble innført på 1970-tallet.¹¹ Tanken er at når fongslet skal rehabilitere fanger og tilføre tjenester som utdanning, helse- og sosialhjelp osv., skal dette gjøres av samme profesjoner som arbeider på disse områdene ute i samfunnet. Fanger skal ha det samme, kvalifiserte tilbudet som folk utenfor. Man kan tenke seg at det ville bli slik om fongslet ansatte samme type profesjonelle utfra utdanning og erfaring, som de som arbeider med dette utenfor fongslet. Men importmodellen legger vekt på noe mer: at den ansatte skal ha sin lojalitet til den faglige, administrative etaten som har ansvaret for de tilsvarende tjenestene ute i samfunnet. Dermed må de ansettes av den samme etaten som ansetter samme profesjoner som utenfor fongslene – og de må lønnes av denne etaten.

Ettersom samfunnsoppgaver som utdanning, helse- og velferdstjenester i det alt vesentlige utføres av det offentlige, vil det også være offentlige etater som både ansetter og lønner sine ansatte enten de arbeider utenfor eller i fongsel med utdanning, helse- og sosiale tjenester (NAV-kontor i fongsel), bibliotek og som prester. Det betyr at disse offentlige etatene har ansvaret for det som foregår i fongslene, det ligger under deres ansvarsområde. Det er eksempler på at andre enn det offentlige står for arbeid innen fongslet, som når Tyrilistiftelsen har ansvar for to Stifinner'n-opplegg (i Oslo fongsel og Bredtveit fongsel og forvaringsanstalt). De 13 rusmestringsavdelingene i norske fongsler drives i samarbeid med spesialisthelsetjenesten som er statlig/regional, og den kommunale helsetjenesten.

Enda et siktemål med importmodellen er at fongslet skal bli litt mindre lukket ved at andre profesjoners deltar i og får innblikk i livet inne i fongslene.

---

¹¹ Importmodellen ble presentert i 1969 og gjennomført for de fleste profesjoner fra 1970- til 1980-tallet (Christie 1993).

5.5 Tilbakeføringsordningen

Det femte kjennetegnet er tilbakeføringsordningen, vedtatt i 2005 (Soria-Moria-erklæringen 2005). Den forsterker og samler de fire foregående momentene, og løfter frem betydningen av å forberede løslatelsen ”fra dag én”. Tanken er at fangen tilhører kommunen før under og etter soningen når det gjelder borgerlige rettigheter (Fridhov 2011). Denne tilnærmingen legger også ansvar for forbedring og muligheter for å kunne klare et vanlig liv, ikke bare på den dømte, men også på ulike myndigheter ut over de ansvarlige for fengslene (jf. strfgjl. §4).

6. Fengsel er fengsel

Det er selvsagt et spørsmål om hvordan alt dette fungerer og rettigheter og prinsipper blir satt omgjort i praksis. Utdanningstilbudet når langt og omfatter over 50% av fangene år om annet, likevel er det fortsatt problemer og ’forbedringsmuligheter’, som på de andre områdene, det kan gjøres mer og bedre. Disse fem momentene kan likevel ha teoretisk og fengselspolitisk interesse. De viser hvordan det går an å tenke, hvilke rammer i form av lover, bestemmelser og ordninger som kan etableres og hvilke konkrete ordninger som er etablert. De gir også noen signaler om fengslets viktighet. Med importmodellen skal fengslet legge til rette for rehabilitering, men de kan overlate vesentlige deler av ansvaret til vanlige, offentlige administrasjoner.

En annen følge er at den straffemessige siden ved fengslene kommer tydelig frem og ikke blir tildekket av hjelpetiltak. Det gir grunnlag for å ta opp de verdimessige sidene ved fengsel: Hvordan, hvor mye, hvem vil vi straffe?

Dermed blir det også tydelig at straff og kontroll på den ene siden og rehabiliterings- og hjelpetilbud på den andre, er separate samfunnsmessige oppgaver med ulike mål, og som tar i bruk ulike tenkemåter og metoder. Oppgavene utføres av ulike profesjoner forankret i ulike administrasjoner, profesjoner og fag, med ulike forståelser og verdier.

Det blir tydelig at fengsler i Norge i dag ikke er velferdsinstitusjoner. De er institusjoner med klare straffe- og kontrollmetoder, som så kombineres med import av rehabiliteringstilbud.

Referanser

Aubert, Vilhelm (1958): Legal Justice and Mental health. In: *Psychiatry*. 1958 May; 21(2):101-13.

Balvig, F. (1997). Straffebehov kan kun begrenses. [Kronik]. I: *Politiken* 6.2.1997.

- Balvig, F. & Greve, V. (2003). Straf og effect. I: *Politiken*, 6.5.2003.
- Balvig, F. (2015). Behøver vi kriminalitet? I: *Social kritik*, 143 (27), s. 54-75.
- Christie, N. (1997): Straffens geografi. Foredrag. I: *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 84(2), s. 89-102. <http://folk.uio.no/christie/dokumenter/Straffens%20geografi%20Dansk.html>
- Christie, N. (1973/1993). Modeller for fengselsorganisasjonen. I T. Mathiesen og A. Heli (red). *Murer og mennesker* (s. 113-120). Oslo: Pax forlag.
- Christie, N. (2000): *Crime control as industry. Towards Gulags, Western Style*. Routledge, London.
- Christie, N. & Bruun, K. (2003) *Den gode fiende*. 3. reviderte utgivelse, Oslo: Universitetsforlaget.
- [Busch, T.-A.] (2014) Riksadvokaten: Frykter politiet har pyntet på tallene sine. *Dagbladet* 15.1.2014.
http://www.dagbladet.no/2014/01/15/nyheter/organisert_kriminalitet/politiet/riksadvokaten/31293885/
- Frantzsen, E. (2001). *Metadonmakt, møte mellom narkotikabrukere og norsk metadonpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fridhov, I.M. (2011). *Tilbakeføringsgarantien*. Forelesning med Stine Margrethe Jacobsen. Nasjonal konferanse om rusmestringsenheter. 26.th-27.th October 2011 Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter.
- Friestad, C. & Hansen, I. L. (2004). *Levekår blant innsatte*. (FAFO-rapport nr. 429). Oslo: FAFO.
- Graunbøl, H.M. m.fl. (2010). *Retur. En nordisk undersøgelse af recidiv blant klienter i kriminalforsorgen*. Utgitt av: Fængelsismalastofnun Ríkisins, Kriminalforsorgen, Kriminalomsorgen, Kriminalvården, RISE.
- Giertsen, H. (2012). Increased control, answers to poverties and looking for a life after release. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 29(6), 589–604.

Giertsen, H. (2012b). Kriminal- og ruspolitikk som kontroll og fattigdomspolitik. Tre eksempler. I: *Materialisten* 39(4), s. 29-48.

Giertsen, H., & Rua, M. (2014). Møtested for straff og velferd. Rusmestringsavdelinger i fengsel. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 101(2), 158–182

De Giorgi, A. (2013) Prisons and social structures in late-capitalist societies. I D. Scott (red.) [*Why prison?*](#) Cambridge: Cambridge University press, s. 25-43.

http://ebooks.cambridge.org/pdf_viewer.jsf?cid=CBO9781139344258A013&ref=true&pubCode=CUP&urlPrefix=cambridge&productCode=cbo

Gjersing, L., Jonassen, K.V., Biong, S., Ravndal, E., Waal, H., Bramnes, J.G & Clausen, T (2015). Diversity in causes and characteristics of drug-induced deaths in an urban setting. In: *Scand J Public Health* 43, pp. 571-579. Online: <http://sjp.sagepub.com/content/41/2/119>

Helgesen, J.H.I. (2015). Rusmestringsenheter i norske fengsler – humane og eksepsjonelle? I: *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(5), s. 509-526.

Høigård, C. (1983). Kvinnelige lovbrøtere, I: C. Høigård & A. Snare (red.). *Kvinnens skyld. En nordisk antologi i kriminologi*. Oslo: Pax Forlag.

Høigård (1997). Hva er kriminologi? I: C. Høigård & L. Finstad (red.). *Kriminologi*. Oslo: Pax.

Høigård, C. (2002) *Gategallerier*. Oslo: Pax.

Høigård, C. & Finstad, L. (1986). *Bakgater. Om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Oslo: Pax.

Larsson, Paul (2011): [Narkotikakriminalitet: Trusselbilder og realiteter](#). *Rus & Samfunn*, nr. 4(5). <http://www.ru.no/id/612.0>

Larsson, P. (2014a). *Å danse med djevelen. Utradisjonelle politimeroder innen narkotikafeltet*. Rapport forskerseminar nr. 56. Århus: Nordisk samarbeidsråd for kriminologi.

<http://www.phs.no/biblioteket/anmeldinger/arkiv/2014/november/a-danse-med-djevelen/>

Larsson, P. (2014b). Normaliseringen av det unormale – uvidelsen i bruk av utradisjonelle politimetoder. I: *Nordisk politiforskning* 1(1).

https://www.idunn.no/nordisk_politiforskning/2014/01/normaliseringen_av_detunormale_-_utvidelsen_i_bruk_av_utra

Lund, Ketil (2010). Nedbyggingen av den liberale rettsstat. I: Clemet, Kristin og Egeland, John Olav (red.) *Til forsvar for personvernet*. Oslo: Universitetsforlaget, 2010.

Lynch, M. (2012). Theorizing the role of the 'war on drugs' in US punishment. In: *Theoretical Criminology*. 16(2), s. 175-199.

Mathiesen, T. (2015). *The Politics of Abolition, Revisited*. London & New York: Routledge.

Meld. St. 12 (2014-15) *Utviklingsplan for kapasitet i kriminalomsorgen*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet

Nafstad, I. (2011). Changing Control of the Open Drug Scenes in Oslo — Crime, Welfare, Immigration Control, or a Combination? In: *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 12(2), pp. 128-152.

Revolv, M. K (2015). *Innsattes levekår 2014. Før under og etter soning*. Report 2015/47. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Online: https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/244272?_ts=150b8c1bce0

Rundskriv nr. 2/2014. Oslo: Riksadvokaten.

<http://www.riksadvokaten.no/no/dokumenter/rundskriv/Riksadvokatens+rundskriv+nr+2%2F2014+om+narkotikasaker..9UFRHYXF.ips>

Skardhamar, T. (2002). *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler* (K-serien nr. 1-2002). Oslo: Universitetet i Oslo.

Skardhamar, T. & Thorsen, L.R. (2011). Straffede Innvandrere. Stor variasjon i innvandreres kriminalitet. *Samfunnspeilet*, 2011/4. Oslo: Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/stor-variasjon-i-innvandrerens-kriminalitet>

Soria-Moria-erklæringen (2005). Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk venstreparti og Senterpartiet 2005. 13.10.2005.

SSB (2015a). *Fengslinger 2013*. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/fengsling/aar>

SSB (2015b). Folkemengde 1. januar 2015

<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar/2015-02-19>

SSB (2015c). Straffereaksjoner, 2013. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/straff>

SSB (2015d). Tabell: 09405: Lovbrudd etterforsket, etter politiets avgjørelse og type lovbrudd. Absolutte tall <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/saveselections.asp>

SSB (2015e). Ofre for anmeldte lovbrudd 2014. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbruddo/aar/2015-10-13>

SSB (2015f). Anmeldte lovbrudd 2014. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudda>

St.meld. nr. 104 (1977-1978) *Om kriminalpolitikken*. Oslo: Justis- og politidepartementet.

St. meld. nr. 37 (2007-2008)). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Oslo: Justis- og politidepartementet.

Thorsen, L. R. (2002). *For mye av ingenting ... : straffedes levekår og sosiale bakgrunn*.

Hovedoppgave i kriminologi. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo.

Vedeler, G.H. (1973/1993). *Frihetsstraffens innhold. Lov og rett*. Også trykt i: T. Mathiesen & A. Heli (red.), *Murer og mennesker. En KROM-bok om fengsel og kriminalpolitikk*. Oslo: Pax forlag.

Wacquant, L. (2009). *Punishing the poor. The Neo-liberal Government of Social Insecurity*. Durham: Duke University Press.

Wacquant, L. (2013). *Crafting the neoliberal state: Workfare, prisonfare and social insecurity*. I: D. Scott (red.) *Why prison?* Cambridge: Cambridge University press, s. 65-85.

http://ebooks.cambridge.org/pdf_viewer.jsf?cid=CBO9781139344258A013&ref=true&pubCode=CUP&urlPrefix=cambridge&productCode=cbo